

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

С.О. ШВАЧКО, І.К.КОБЯКОВА

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

**з курсу
«ВСТУП ДО МОВОЗНАВСТВА»**

***для студентів I курсу спеціальності 7.030507
денної форми навчання***

**Затверджено
на засіданні кафедри перекладу
як конспект лекцій з дисципліни
“Проблеми синхронного перекладу”
протокол № 2 від 17 вересня 2002 р.**

СУМИ ВИД-ВО СУМДУ 2002

ЛЕКЦІЯ 1 ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ СЛІВ

Слова у споріднених і дистантних мовах характеризуються спільними рисами, які прийнято називати універсальними. Слова мають плани змісту та вираження, властиву їм дистрибуцію. “Пустих” слів у мовах світу не існує. Доказом цього можуть бути зуви буквеного образу слова (наприклад, *стіл – літс*), що призводить до порушення структурної, матеріальної та змістовної сторін, отже, позбавляє слово статусу одиниці мови.

Слова характеризуються багатовимірністю. Спільним для слів є те, що вони мають не тільки змістом, але й структурні особливості, утворюють словесні ряди, об’єднуються в семантичні поля, утворюють фразеологічні одиниці, використовуються у термінологічній і нетермінологічній лексиці, функціонують у різних стилях.

Наявність спільних рис у словах різних мов свідчить про специфіку їх лексичних систем. Єдність мови і мислення, з одного боку, їх нетотожність - з іншого, є одним із базових положень у теорії про мову. Слово, “народжуючись” з поняттям, створює можливість узагальнення і абстрагування. Універсальним є те, що думка завжди шукає своє мовне вираження, що кожній мові притаманний особливий засіб вербалізації.

Об’єктивно існуючий зовнішній світ відбивається у свідомості – у думці людини, своє вираження знаходить у мові. Думка, висловлена однією мовою, завжди може бути адекватно “перевиражена” засобами іншої мови. Мова – це перш за все засіб організації. Так, в англійській мові *by line* позначає рядок, на якому записується прізвище автора, художника, фотографа. Пор. рос. - подпись, укр. - підпис. Рос. подросток означає “юнак від 12 до 16 років”, англ. *teenager* - “від 13 до 19”.

Коло значень, закріплене за конкретними словами, національно специфічне. Так, словам рос. человек, укр. людина в англійській мові відповідають man, person, woman. Слова російської і української мов у цьому випадку характеризуються

більш широким обсягом значень, ніж відповідні слова англійської мови. Пор.:

англ.	укр.	рос.
<i>high, tall</i>	<i>високий</i>	<i>высокий</i>
<i>fingers, toes</i>	<i>пальці</i>	<i>пальцы</i>
<i>hand, arm</i>	<i>рука</i>	<i>рука</i>
<i>Foot, leg</i>	<i>нога</i>	<i>нога</i>
<i>o'clock, hour</i>	<i>година</i>	<i>час</i>
<i>watch, clock</i>	<i>годинник</i>	<i>часы</i>
<i>to come, to do</i>	<i>ходити</i>	<i>идти</i>

Випадки конкретизації (звуження) смислового обсягу слів спостерігаються у таких прикладах:

укр.	рос.	англ.
<i>човен, пароплав</i>	<i>лодка, пароход</i>	<i>boat</i>
<i>пальто,</i>	<i>пальто, пиджак</i>	<i>coat</i>
<i>парта, стіл</i>	<i>парта, стол</i>	<i>desk</i>
<i>поверх, підлога</i>	<i>пол, этаж</i>	<i>floor</i>
<i>гармата, рушниця</i>	<i>пушка, ружье</i>	<i>gun</i>
<i>кричати, плакати</i>	<i>кричатъ, плакатъ</i>	<i>cry</i>
<i>мріяти, бачити</i>	<i>мечтатъ, видетъ сны</i>	<i>dream</i>
<i>учити, довідуватись</i>	<i>учитъ, узнаватъ</i>	<i>learn</i>
<i>пахнути, нюхати</i>	<i>пахнутъ, нюхатъ</i>	<i>smell</i>
<i>синій, голубий</i>	<i>синий, голубой</i>	<i>blue</i>
<i>молодий, недосвідчений</i>	<i>молодой, неопытный</i>	<i>young</i>
<i>бігти, керувати</i>	<i>бежатъ, управлятъ</i>	<i>run</i>
<i>літати, пілотувати</i>	<i>летатъ, пилотироватъ</i>	<i>fly</i>

У деяких англійських словах спостерігається “співіснування” значень на відміну від українських та російських слів:

англ.	укр.	рос.
<i>collection</i>	<i>збір, колекція</i>	<i>сбор, коллекция</i>
<i>leakage</i>	<i>просочування, втрата</i>	<i>просачивание, утечка</i>
<i>settlement</i>	<i>обладнання, поселення</i>	<i>устройство, поселение</i>
<i>pitiful</i>	<i>жалісний, жалюгідний</i>	<i>мягкий, жалостливый</i>
<i>respectable</i>	<i>шановний, шанобливий</i>	<i>почтительный, почтенный</i>

При вивченні мов ми стикаємося труднощами, зумовленими смисловим навантаженням, обсягами зіставлених слів. Пор.:

рос. еще, укр. ще, англ. still yet, else, more, another, other; рос. путешествие, укр. подорож; англ. journey, trip, tour, voyage, cruise; рос. аспирант, укр. аспірант, англ. aspirant - “кандидат, претендент”; рос. гениальный, укр. геніальний, англ. genial - “м’який, добрий, плідотворний”; рос. дана; укр. дана, англ. data - “статистичні дані”; рос. артист, укр. артист, англ. artist - “художник”; рос. комплексия, укр. комплекція, англ. complexion - “колір обличчя”; рос. газета, укр. газета, англ. gazette “бюлетень” і т.д.

Без сумніву, значні труднощі викликає диференціація слів типу англ. politic – political, black – blacken, suit – suite, human – humane, continual – continuos, comprehensible – comprehensive, comical – comic. Пор.: англ. Politic (politic, behaviour, politic answer), рос. ловкий, укр. обачливий; англ. a political power, political economy, рос. государственный, укр. державний політичний; англ. Continual (continual interruptions, continual reminders, continual reproachers, continual blows), рос. постоянный, беспрестанный, укр. постійний, безперервний; англ. comprehensible (comprehensible point of view), рос. понятный, постижимый, укр. зрозумілий, збагнений; англ. comprehensive (comprehensive school, comprehensive education, comprehensive mind), рос. обширный, всесторонний, укр. широкий, всебічний; англ. comical, рос. комедийный, шуточный, укр. комедійний, жартівливий, англ. comical, рос. комичный (непреднамеренный), укр. кумедний.

Поняття у мовах передаються як словами, так і словосполученнями. При цьому засоби вираження в різних мовах можуть як збігатися, так і відрізнятися. Пор.: англ. house – рос. дом, укр. хата; англ. palace – рос. дворец, укр. палац, англ. white - рос. белый, укр. білий; англ. black - рос. черный, укр. чорний; англ. two - рос. два, укр. два; англ. four - рос. четыре, укр. чотири; англ. to look at - рос. смотреть, укр. дивитись і т.п.

Простій лексичній одиниці англійської мови може відповідати складне слово або словосполучення російської та української мов, простим одиницям російської та української мов можуть

відповідати складні слова і словосполучення англійської мови.
Пор.:

англ.	укр.	рос.
<i>merry-go round</i>	<i>карусель</i>	<i>карусель</i>
<i>never-do-well</i>	<i>ледар</i>	<i>бездельник</i>
<i>harness-marker</i>	<i>лимар</i>	<i>шорник</i>
<i>courtier</i>	<i>царедворець</i>	<i>царедворец</i>
<i>figure skater</i>	<i>фігурист</i>	<i>фигурист</i>
<i>be ashamed of</i>	<i>засоромитись</i>	<i>устыдиться</i>
<i>raw material</i>	<i>сировина</i>	<i>сырье</i>
<i>residence</i>	<i>місцеперебування</i>	<i>местопребывание</i>
<i>befriend</i>	<i>ставитись по-дружньому</i>	<i>относиться по-дружески</i>
<i>snowstorm</i>	<i>хурделиця</i>	<i>метель</i>
<i>week-end</i>	<i>час відпочинку</i>	<i>время отдыха</i>

від суботи до понеділка от субботы до понедельника

Різниця у семантиці лексичних одиниць проявляється перш за все у парадигмі повнозначних і неповнозначних слів. За значенням і функцією лексичні одиниці розподіляються на чотири класи. До першого класу відносять слова, яким притаманне повне лексичне значення. Це – іменники, дієслова, прикметники, числівники та деякі прислівники (недейктивні).
Пор.:

англ.	укр.	рос.
<i>place</i>	<i>життя</i>	<i>время</i>
<i>evening</i>	<i>переконатися</i>	<i>последний</i>
<i>letter</i>	<i>двічі</i>	<i>состояние</i>
<i>succeed</i>	<i>глузд</i>	<i>мириться</i>
<i>thousand</i>	<i>англійський</i>	<i>тысяча</i>
<i>beautifully</i>	<i>чотири</i>	<i>навсегда</i>
<i>feel</i>	<i>весело</i>	<i>черный</i>
<i>normal</i>	<i>товариш</i>	<i>безнадежно</i>
<i>dog</i>	<i>стояти</i>	<i>совершать</i>

До другого класу відносять неповнозначні слова – власні імена, географічні назви типу англ. *John, London, Thames*; рос. *Иван, Ярославль*; укр. *Київ, Дніпро*.

До третього класу відносять слова – замітники, що не мають свого власного предметно-логічного значення, слова з імплікацією особи, предмета, місця, напрямку: англ. we, you, that, here, there, yesterday, today, tomorrow; рос. я, ты, он, там, здесь, сегодня, вчера; укр. той, цей, завтра, потім, сам і т.д.

До четвертого класу належать службові слова: прийменники, сполучники, частки, артиклі.

Співвідношення класів передбачає структуру вокабуляру і становить відмінну рису конкретної мови. При зіставленні повнозначних і неповнозначних слів виявляються відмінні риси лексичних систем. Уживання власних імен у мовах складає незначний процент у порівнянні з іншими класами (англійська мова – 5,2%, російська – 3,4%, українська – 3,8%). Незначне поширення власних імен об'єктивується їх лексичною “неповнозначністю”.

Дейктичні слова вживаються значно частіше (англійська мова - 14,2%, російська – 15,8%, українська мова – 15,5%); слова – замітники на відміну від власних імен набувають індивідуального значення у мовленні. Так, особисті займенники співвідносяться з особами, прислівники – з певним місцем, з часом здійснення дії і т.д.

Службові слова в англійській мові складають 36,5%, в російській – 26,4%, в українській – 24,9%. Частотність вживання службових слів у російській та українській мовах майже однакова. В англійській мові частотність цих слів більше на 10%, що експлікується іманентною структурою цієї мови.

Повнозначні слова характеризуються найбільш частотним уживанням у мовах. Пор.: англійська мова – 44,1%, російська – 34,4%, українська – 55,8%. Це пояснюється тим, що повнозначним словам притаманна висока інформативність, самостійне лексичне значення. На відміну від російської та української мов частотність уживання повнозначних в англійській мові на 10% менша. (Кількісні характеристики були одержані в результаті аналізу 33 текстів художньої прози у зіставлених мовах (див.табл.1).

Таблиця 1 - Частотність уживання основних класів

К-ть слів	Клас слів	Повнозначне слово	Власне ім'я	Слово-замінник	Службове слово
	мова				
9900	Англійська	4367	514	1407	3612
9900	Російська	5381	351	1567	2601
9900	Українська	5526	381	1532	2461

Найбільш уживаними є повнозначні та службові слова. В англійській мові службові слова використовуються частіше, ніж у російській та українській мовах, що є одним із чинників аналітичної структури.

Значення слів чітко виявляються при зіставленні їх мотивації. В англійській, російській і українській мовах існують різні типи мотивації, а саме: морфологічна, фонетична і семантична (див. табл.2).

Таблиця 2 - Типи мотивації

Морфологічна	Фонетична	Семантична
<i>Англійська мова</i>		
Wisdom	Drizzle	Mouth (of a river)
Beautiful	Whistle	Hand (of a watch)
Teacher	Drop	Face (of a building)
Skater	Flop	Leg (of a table)
<i>Українська мова</i>		
Мудрець	Базікати	Купатися (в грошах)
Знавець	Гавкати	Легка (вдача)
Винахідник	Нявкати	Кривити (душею)
<i>Російська мова</i>		
Искусствовед	Шипеть	Ручка (кресла)
Ученик	Свистеть	Дорога (в жизнь)
Работник	Дребезжать	Согревать (сердце)
Переплыть	Хлопать	Крыло (самолета)

Немотивовані слова по-різному представлені у мовах (див. табл. 3).

Таблиця 3 - Кількісні співвідношення мотивованих і немотивованих слів

Мова	Мотивоване	Немотивоване	Співвідношення
------	------------	--------------	----------------

	СЛОВО	СЛОВО	МОТИВОВАНИХ І НЕМОТИВОВАНИХ СЛІВ
Англійська	2500	34557	1:13,8
Російська	2500	16635	1:6,6
Українська	2500	14479	1:57

Звернення до фактичного матеріалу дало можливість переконатись у наявності загальних і диференціальних рис, притаманних англійській, російській та українській мовам. Аналіз 25 текстів художньої прози (обсяг тексту визначався наявністю 100 мотивованих слів у кожному) показує, що кількісне співвідношення мотивованих і немотивованих слів не однакова. В англійській мові на кожне мотивоване слово припадає приблизно 14 немотивованих слів, у російській і українській мовах мотивовані слова трапляються частіше.

Для виявлення співвідношення типів мотивації у трьох мовах, було проаналізовано 30 текстів, кожний з яких складався з 3000 мотивованих слів. Результати аналізу наведені в табл. 4.

Таблиця 4 - Співвідношення мотивації

Типи мотивації	Морфологічна	Фонетична	Семантична
Мови			
Англійська	2654 88,48%	41 1,36%	305 10,16%
Російська	2750 91,7%	10 0,3%	240 8%
Українська	2754 91,8%	24 0,8%	222 7,4%

Морфологічний тип мотивації широко поданий у всіх порівнюваних мовах; в російській та українській мовах цей тип виявляється частіше. Стосовно фонетично і семантично мотивованих слів, то в англійській мові вони уживаються частіше, ніж в російській і українській. За основу назви взяті різні ознаки предметів і явищ. Так, рос. окно, укр. вікно пов'язані з іменником око, англ. window – з wind eye.

Так, рос. подснежник асоціюється з часом появи квітки, укр. пролісок – з місцем його появи, а англ. snowdrop – з формою і кольором, або рос. снегирь, укр. снігур асоціюється з порою року, англ. bullfinch – з птахом, що супроводжує стада. Або рос. одуванчик асоціюється з дієсловом одувать, англ. dandelion – з зубом лева.

Часто за основу найменування в російській і українській мовах беруться спільні ознаки (рос. снегирь, укр. снігур), спостерігаються також випадки, коли слова мають спільні асоціації з англійськими. Прикладом можуть бути назви місяців у російській мові. Пор.: англ. January, February, March, April, May, July, August, September, October, November, December.

Назви місяців в українській мові мають інше походження: січень - “січе”, лютий - “лютує”, березень - “береза”, квічень - “квітує”, травень - “трава”, червень - “червоніє”, липень - “липа”, серпень - “серп”, вересень - “вереск”, жовтень - “жовтіє”, листопад - “листя падає”, грудень - “грудки землі”.

Спостерігаються випадки і спільної мотивації. Пор.: англ. crane, рос. журавль, укр. журавель, за основу назви тут взята асоціація за подібністю.

Вивчення мотивації слів не тільки відкриває завісу над механізмом найменування предметів і явищ навколишнього світу, але й розкриває словотворчі тенденції, що діють у конкретній мові. Як показують дослідження, в англійській мові значно поширена семантична деривація (конверсія).

Фонетично мотивовані слова займають незначне місце у мовах. Вони вживаються в основному у звуконаслідувальній і дитячій лексиці: пор. англ. hiss – рос. шипеть, укр. сичає; англ. whistle – рос. свистеть, укр. свистімі; англ. grumble – рос. ворчат, укр. бурчати; англ. flop – рос. шлепнуться, укр. гепнутись; англ. drop – рос. канать, укр. канати; англ. neigh – рос. ржать, укр. іржати; англ. bark – рос. гавкать, укр. гавкати і т.д.

Інколи значення слова проявляється тільки в контексті. Пор.: рос. *А в небе, ко всему приученный, бессмысленно кривится диск.* (А.Блок); англ. *The Importance of Being Earnest.* (O. Wilde); укр. –

Хата потонула в старому садку. Старі черешні росли скрізь по дворі і кидали од себе густу тінь. Вся Кайдашева садиба дихала холодком (І. Нечуй-Левицький).

Спільною для словникового складу мов є наявність слів, виникнення яких пов'язане з народною етимологією. Пор.: рос. *фельетон* – *клеветтон*; *пиджак* – *спинджак*; *поликлиника* – *полуклиника*; англ.: *welnut (welsh-nut)* – *wall nut*; *buttery* (лат. *batario* “*barrel*”) – *butter*; *standard* – *stand*. Народна етимологія пов'язує укр. слова *стіл* зі значенням “стояти”, *ясень* зі значенням “ясно”, *соліст* зі значенням “солити”.

Характерними для порівнюваних мов є слова, мотивація яких чітко не простежується: англ. *nounce, sir, lady lord, window*; рос. *спасибо, дотла*; укр. *зілля, кужіль*.

Слова позначають явища і предмети об'єктивного світу, формують, виражають поняття, вказують на певні зв'язки з іншими словами, служать засобами вираження суб'єктивного відношення до дійсності.

Російська та українська мови багаті на засоби вираження емоцій і виразності. У цих мовах за допомогою суфіксації утворюється багато похідних слів зі значенням суб'єктивної оцінки – зменшеності, співчуття, покірливості, презирливості, зневажливості, іронії, нехтування, захоплення тощо. Пор. рос.: *алмазец, братаец, билетик, дружок, замочек, диванчик, годик, сестрица, головка, соломинка, хохотушка, почечка, дедушка, калинушка, молочико, дяденька, лошаде́нка, зеркальце, домина, лбина, уродина, арбузице, басыце, грязыце, ручыце*; укр.: *ножище, батечко, Андрійко, дідуню, ріжечок, чоботище, кілочок, доріженька, квіточка, мисочка, свічечка, голосяра* і т.п.

В англійській мові у зв'язку з відсутністю розгорнутої системи суфіксів емоційність виражається в основному лексичними одиницями. Напр. англ.: *a little house* – рос. *домик*, укр. *хатинка*; англ. *a little cat* – рос. *кошечка*, укр. *кішечка*; англ. *petty people* – рос. *людишки*, укр. *людиці*.

Засобом передачі суб'єктивного відношення можуть бути звуконаслідувальні слова: англ. *grumble, tumble, crash, smash, clang, twitter, mutter, jingle*; рос. *ржать, скрежестать, ворчатъ*,

визжати, рычать, тархтеть; укр. *варнякати, бубоніти, цвенькати, гримати, белькотіти* і т.п.

Назви тварин можуть вживатися для характеристики людей. Напр. “жорстока людина” позначається: англ. *wolf, animal*, рос. *зверем, волком*, укр. *звіром, вовком*; “ініціативна людина” – англ. *fox*, рос. *лисой*, укр. *лисом*; “дурна людина” – англ. *an ass*, рос. *ослом*, укр. *ослом*; “маленька дитина” – англ. *a kid*, рос. *цыпленочком*, укр. *курчатком*; “неповоротка (незграбна) людина” – англ. *a bull*, рос. *медведем*, укр. *ведмедем* і т.п.

Суб’єктивне відношення до навколишнього світу може передаватись за допомогою спеціальних стилістичних засобів, серед яких гіперболі, літоті, іронії відводиться значне місце. А.А.Потебня відзначає, що гіпербола є ніби результатом оп’яніння – почуття, яке заважає бачити предмети в їх реальних розмірах. Гіпербола виражає ставлення мовця до навколишньої дійсності, загострює увагу слухача до повідомлення. Пор.: англ. *thunderstruck*, рос. *двенадцатиголовый*, укр. *дванадцятиголовий (змії)*. Гіпербола підвищує експресивність висловлювання, надає йому емоційного характеру.

Літота – троп, що складається з антоніма та заперечення, є засобом риторичного “зменшення”. Пор.: англ. *good – not bad, wise – not foolish, nice – not ugly*; рос. *хороший – не плохой, умный – не глупый, чистый – не грязный, добрый – не злой*; укр. *гарний – не поганий, розумний – не дурний, працюючий – не ледачий, приємний – не огидний, добрий – не злий* і т.п.

У даних прикладах використовуються дві негачії, одна виражена формальними засобами (англ. *not*, рос. *не-*, укр. *не-*), а друга імплікується у самому значенні слів (англ. *bad, foolish, ugly*; рос. *плохой, глупый, грязный, злой*; укр. *поганий, дурний, ледачий, огидний, злий*). Два заперечення таким чином породжують позитивну оцінку.

Іронія також є засобом вираження оціночного критично-насмішливого ставлення адресанта до повідомлення. Пор.: англ. *It must be delightful to find oneself in the foreign country without a penny in one’s pocket* (Ch. Dickens); рос. *Отколе, умная, бредешь ты голова? Ай, Моська! Знать она сильна, что лает на слона!*

Сильнее кошки зверя нет (И.Крылов); укр. *Оце гості на поле. На пшеницю та на жито, та ячмінь. Ось вони:*

- 1 Ховраки.
- 2 Миші.
- 3 Сарана.
- 4 Під'ідень (озима совка).
- 5 Хлібний жук (Кузька).
- 6 Гесенська муха.
- 7 Зона.

Готуйте, хазяї, сотні тисяч золотого зерна (О.Вишня).

Або: *А в нашого Омелечка*

Невеличка сімечка, -

Тільки він та вона,

Та старий та стара,

Та діток череда:

Два парубки усатеньких,

Дві дівочки косатеньких.

Два дрова рубає,

Та двох дома немає.

Та дві Насті в запасці,

Та дві Христі в намисті.

Та дві ляльки в колиці,

Та дві няньки колише

(Народна пісня).

Іронія базується на реалізації мовного та контекстуального значень слів (англ. *delightful*; рос. *умная, сильна*; укр. *гості, хазяї, невеличка*).

Слова позначені здатністю вступати у певні відношення з іншими словами - синонімічні, антонімічні та омонімічні.

Синонімічні ряди в основному співвідносяться з конкретними частинами мови: англ. *all, whole* (займенники), *attempt, trial, endeavor, effort* (іменники); рос. *путь, дорога*, (іменники), *научить, наставить, вразумить* (дієслова), укр. *поряд, поруч, близько, поблизу* (прислівники).

Синоніми класифікуються за спільними ознаками. Пор.: абсолютні синоніми: англ. *motherland - fatherland, breathed - voiced*, рос. *языкознание - языковедение, естествознание -*

природоведение, укр. дзеркало – люстро, століття – сторіччя; ідеографічні синоніми: англ. *perfect – wonderful – divine – beautiful*, рос. *обычный – будничный, рядовой, заурядный*, укр. *першокласний – першорядний* та стилістичні: англ. *to die – to pass*, рос. *смотреть – глазеть*, укр. *мовити – базікати*.

Синонімічні ряди позначені наявністю домінанти: англ. *to ask – to beg, to request, to implore, to inquire, to claim, to demand, to question, to interrogate*; рос. *вид – панорама, картина, пейзаж, ландшафт*; укр. *порівняння – уподібнення, звірення, зіставлення*.

Валідність синонімів проявляється в контексті. Пор.: англ. *Many a man has ability of managing a concert, but a few have capacity of conducting it* (G.Grabb); рос. *Уж как нынешние люди догадливые, привередливые, накутят, наишумят, с тобой, милый, разлучат* (народна пісня). Ситуативні синоніми мають тенденцію перетворюватися у мовні. Пор.: англ. *a rubber neck “curious man”*; укр. *яблуновоцвітний – рожево-білий*.

Синонімія посідає в мові значне місце, бо за допомогою синонімів передаються відтінки значення, а лексичні системи набувають виразності та різноманітності.

Синонімам може бути притаманне явище плеоназму. Пор.: рос. *вор-разбойник, травушка-муравушка, разлучила-развела*; укр. *шлях-доріженька, клонить-схиляє, гулять-бенкетувать*; англ. *sick and tired, clean and neat, really and truly, well and good, weak and feeble, aim and object* і т.п.

Дієслово *cripple* в англійській мові має синонімічні паралелі: 1) *to make a cripple of, to lame, to wound, to mutilate, to maim*; 2) *to damage, to weaken*. Пор. *Smith was crippled in the war. Reactionaries cripple the national movement in the colonies*. На відміну від англійського *cripple* рос. *калечить*, укр. *калічити* не розвинули паралелі “підривати”, “ослаблювати”.

Поняття “сильний” в англійській мові виражається різними синонімами: *powerful machine, fierce heat, keen appetite, intense feeling, violent anger, patent passion, strong will, good at English* і т.п. Це ж стосується і поняття “кусок”, яке має цілу низку найменувань, наприклад: *a piece of news, a lump of sugar, a cake of soap, a slice of cheese, a bar of chocolate, a morsel of bread, a chunk*

of wood; рос. *кусок, ломоть, лоскут*; укр. *шматок, грудка, кусень, дрібок, клапоть, скибка, кец*. Пор.: рос. сказал – брякнул, выдавил, завопил, загвоздил, замямлил, пикнул, рвякнул, процудил; научил – наставил, вразумил, образумил, направил, натолкнул, вывел; войти – ввалиться, втащиться, втиснуться, влететь; борьба – битва, сражение, стычка, схватка, единоборство, поединок; укр. заметиль – курява, метелиця, пороша, пурга, сніговиця, хвища, хуртовина, буран, завірюха; вогонь – багаття, вогнище, полум'я, ватра; тліє – палає, палахкотить, жевріє, горить; договір – контракт, пакт; радіти – веселитись, торжествувати і т.д.

Джерелами синонімії є:

а) словотворення, наприклад: рос. *упрямый* – волевой < воля, обычный – будничный < будни, красивый – изумительный < изумлять; укр. *останній* – кінцевий < кінець, злий – недобрий < добрий;

б) запозичення, наприклад: рос. *мечтать* – фантазировать, прогресс – успехи, транспортировать – перевозить, лексический – словесный; укр. *багатозначність* – полісемія, доказ – аргумент, оратор – промовець, воротар – голкіпер і т.п.;

в) семантичні зсуви значень слів, наприклад: рос. *умный* – блестящий, яркий – живой, глупый – тупой, бояться – трепетать; укр. *шумить* – стогне, реве, вдарити – стиснути, оточення – мішок, котел і т.п.

Синоніми в англійській мові утворюються також за цими моделями. Статус моделі, її реалізація залежать від конкретної мови. Пор.: *to listen – to ear, to pass – to hand, to bear – to stomach, to glance – to look, to eye, to write – to pen, changeable – changeful, political – politic, bicycle – bike, vocation – vac, to ask – to question, to interrogate, teaching – guidance, instruction, to gather – to assemble, to collect, hand-worker, writer-pen, glasses – spectacles, dress – coat, tongue-language, men-soldiers, table-scheme* і т.п.

Антонімічні слова також утворюються за моделями конкретних мов, вони мають полярний характер і вживаються як у мові, так і у мовленні. Антонімічні слова відносять до конкретних частин мови. Пор.: англ. *abashed – unabashed, with –*

without, rise – sink, rough – smooth, poor wealthy, right – wrong, private – public; рос. *правда – ложь, говорить – молчать, близко – далеко, друг – недруг*, укр. *вологий – сухий, добре – погано, хороший – поганий* і т.п. Протилежність значень антонімів не означає їх максимальну семантичну віддаленість, а навпаки, передбачає певну подібність, бо ці слова співвідносяться з одним і тим самим поняттям. Пор.: англ. *long – short (day), black – white (people)*; рос. *теплый – холодный (климат), первый – последний (вагон)*; укр. *хороша – погана (людина), близька – далека (відстань)* і т.п.

Безпомилковим засобом виявлення антонімів є контекст. Так, антонімом до слова *тихий* у фразі *тихий голос* є слово *гучний*, а у фразі *тихий хід – швидкий, повний; сухий клімат* протиставляється *вологому клімату*, а *сухі квіти – свіжим квітам*; в рос. мові фраза *глубокие знания* антонімічна фразі *поверхностные знания, глубокое озеро – мелкое озеро*. Пор.: англ. *a high tree – a low tree, a tall man – a short man, hard times – good times, a good person – an ill person, a hard word – a soft word* і т.п.

Кореневі антоніми полярність значення виражають семантично. Пор.: англ. *clear – vague, even – odd, low – high*; рос. *большой – маленький, родной – чужой*; укр. *правда – брехня, день – ніч*.

Якщо кореневі (різнокореневі) антоніми протилежні значення виражають імпліцитно, то однокореневі (похідні) антоніми вербалізують його експліцитно, формально. Російській і українській мовам притаманна численна група антонімів, утворених за моделлю не- + основа слова. Пор.: рос. *честный – нечестный, бедный – небедный, глубокий – неглубокий, далекий – недалекий*; укр. *гарний – негарний, поганий – непоганий, добрий – недобрий*. До дериватів-антонімів належать слова типу рос. *беспокойный, бесподобный, бесчисленный, бесчувственный, бесполовый*; укр. *безтолковий, безпритульний, бездушний*.

В англійській мові префікс *un-* має декілька варіантів, які реалізуються у поєднанні з такими морфемами: *unpleasant, indefinite, irregular, illegible, impossible*. Протилежне значення можуть виражати також префікси *dis-*, *a-*, *extra-*. Пор.: англ.

organize – disorganize, honest – dishonest, ordinary – disordinary. В англійській мові протилежність значень виражають суфікси *–ful* та *–less*. Пор. англ. *fearful – fearless, useful – useless, hopeful – hopeless i m.n.*

Багатозначні слова-антоніми можуть мати декілька протиставлень: англ. *(to look) old – (to look) young, old (clothes) – new (clothes), old (times) – present (times), old (masters) – modern (masters), Old (World) – New (World);* рос. *свежий (хлеб) черствый (хлеб), свежие (новости) – запоздалые (новости), свежая (рыба) – мороженая (рыба);* укр. *порожня (бочка) – повна (бочка), порожнє (місце) – зайняте (місце), з порожніми (руками) – з повними (руками), порожня (голова) – розумна (голова).*

Мовленнєві антоніми за межами контексту позбавляються антонімічності. Пор.: англ. *Youth is full of pleasure, age is full of care. Youth like summer morn, age like winter weather (W. Shakespeare);* рос. *Волна и камень, стихи и проза, лед и пламень не столь различны меж собой (А.Пушкин).*

Антоніми можуть використовуватись у стилістичних прийомах (наприклад в антитезі, іронії). Пор.: англ. *Give him an inch and he will tike an all;* рос. *Мягко стелет, да жестко спатъ;* укр. *Згода дім будує, а незгода – руйнує. Зима без снігу – літо без хліба. Радість красить, а печаль палить (Приказки).*

У англійській мові існує значна кількість фразеологічних одиниць, що містять антоніми типу *the long and the short of it, to search high and low, now or never, to play fast and loose, to sink or swim.* Полярність значення притаманна таким одиницям: *to work hard – to work hardly, to get on – to get off, to turn on - to turn off, to let in – to let out, to include in – to include out.* Полярність значення може актуалізуватись і полісемантичними словами. Пор.: англ. *priceless – 1) “beyond price”, 2) ”invaluable”;* укр. *прослухати – 1) «вислухати», 2) «пропустити повз вуха».*

Омонімія подана повним або частковим збігом (абсолютна або часткова омонімія) (див. табл. 5).

Навантаження омонімічних мовних одиниць розкривається у контексті, що можна проілюструвати такими прикладами. Пор.:

англ. *She brought me my coffee and a piece of bread* (Ch. Bronte). *To live at peace*. *He went to the dining-room to wait for dinner* (Y. Galsworthy). *He lost seven pounds in weight* (Ch. Dickens); рос. *Ем ли суп из маннх круп или конский вижу круп, Мне на ум приходит Крупп, А за ним большая масса, груда пушечного мяса* (Дм. Минаев); укр. *Хіба то мати, що не хоче дітей мати* (Прислів'я).

Омонімічні ряди виникають в результаті дії лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів. Ці ряди можуть поповнюватись у результаті випадкових фонетичних збігів. Пор.: англ. *sun – son, knight – night, two- too, hair – hare, write – right*; рос. *своя – свая, мой (дієслово) – мой (займенник), три (числівник) – три (дієслово)*; укр. *(гарна) пара – (водяна) пара, рись (тварина) – рись (алюр)*.

Таблиця 5 - Абсолютні і часткові омоніми

Абсолютний омонім	Частковий омонім	
	омофон	омограф
Англ. Arms (human upper limbs) – arms (weapons), angle (fish-hook) – angle (corner)	He likes – his likes, son – sun, pair – pear, found (to find) – found (to found), eye – to eye, look – to look, sea – to see	Bow (лук) – bow (поклін), row (ряд) – row (шум), saw (пилка) – saw (бачив)
Рос. Лук (оружие) – лук (растение), ключ (от двери) – ключ (источник)	Тоскуя – (разгону) тоскуя, кос (коса) – косо (косой), засоливать (засолят) – засаливать (засалить)	Замок (дворец) – замок (на двери), мука (продукт) – мука (мучение)
Укр. Деркач (птач) – деркач (віник), пара (два) – пара (газоподібний стан деяких речовин), ліра (музичний інструмент) – ліра (грошова одиниця в Італії)	В пень – впень, під вал – підвал, мирити – мирити.	Засипати – засипати, друга (числівник) – друга (товариша), викладати (розкладати) – викладати (навчати)

Спільними для англійської, російської та української мов є шляхи поповнення омонімів. Омоніми у цих мовах виникають як результат:

а) **словотворення**, наприклад: англ. *back*₁ (n) – *back*₂ (v), *sub*₁ < *subordinate*₂ – *sub*₂ < *subject*, *add*₁ – *ad*₂ < *advertisement*; рос. *копа*₁ (мера) – *копа*₂ (о человеке) < *копошиться*, *моль*₁ (насекомое) – *моль*₂ (муз) – *моль*₃ < *малек*; *моня*₁ (молоко) – *Моня*₂ (Митрофан); укр. *засипання*₁ < *засипати*, *спати* – *засипання*₂ < *сипати*; *винний*₁ < *вино* – *винний*₂ < *провина*;

б) **запозичення**, наприклад: англ. *peace* – *piece*, *ball*₁ – *ball*₂, *match*₁ – *match*₂, *rain* – *reign*; рос. *бос*₁ – *бос*₂ (*босий*), *брак*₁ – *брак*₂, *клуб*₁ – *клуб*₂; укр. *лава*₁ – *лава*₂, *ліра*₁ – *ліра*₂.

в) **зсувів семантики слів**: пор. англ. *capital*₁ (*столиця*) – *capital*₂ (*велика буква*) – *capital*₃ (*капітал*), *air*₁ (*повітря*) – *air*₂ (*зовнішній вигляд*); рос. *молот*₁ (*інструмент*) – *молот*₂ (*риба*), *союз*₁ (*об'єднання*) – *союз*₂ (*лінгв.*); укр. *лікоть*₁ (*частина руки*) – *лікоть*₂ (*міра*), *сорока*₁ (*птиця*) – *сорока*₂ (*числ.*) і т. п..

У російській і українській мовах прості слова-омоніми використовуються рідко, в той час як в англійській мові вони вживаються досить часто. Кількість омонімів в англійській мові зростає внаслідок конверсії, за допомогою якої утворюються різні функціональні класи, особливо дієслова: *to elbow*, *to head*, *to tail*, *to paper*, *to ear*, *to foot*, *to lip*, *to knee*, *to skin*, *to stomach*.

У російській та українській мовах конверсія не є продуктивним засобом словотворення, що, без сумніву, позначається на кількості омонімічних слів. Явище взаємопереходу частин мови можна проілюструвати так: рос. *относительно* (*прислівник*) – *относительно* (*прийменник*); укр. *кондитерські* (*іменник*) – *кондитерські* (*прикметник*), *черговий* (*іменник*) – *черговий* (*прикметник*) і т.п.

Стилістичне використання омонімів є очевидним у рос. *Нес медведь, шагая к рынку. На продажу меду крынку. Вдруг на Мишу, вот напасть, осы вздумали напасть. Это кто стрелой из лука, Прострелил головку лука? Я ни слова, как немой. Словно выстрел был немой* (Я. Козловский); укр. *Теплий вітер, шуми, сонце, в зеніті світи, ми будуєм для щастя, для нашого щастя світи* (В. Сосюра).

В англійській мові омоніми часто використовуються в каламбурах (грі слів):

"Now", asked the teacher, "if I take three from seven what difference does it make?"

"That's what I say", said the child. "Who cares?"

Wife: I am afraid the mountain climate disagrees with me

Husband: It would not dare.

Feminine voice over the telephone: "Hello, are you Harry?"

Masculine voice: "Not especially, lady, but I am far from bald."

Поява та функціонування синонімів, антонімів, омонімів залежить від іманентного характеру кожної мови.

ЛЕКЦІЯ 2 ЛІНГВОСОЦІАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ ПОЛЯ КІЬКОСТІ

Категорія кількості вивчається цілою низкою дисциплін, серед яких значне місце посідає і мовознавство. Вивчення категорії кількості допомагає розпізнати когнітивні аспекти, закономірності відображення кількісних відношень – онтологію, принципи побудови мовного поля кількості, статус та функціонування його конститuentів.

До актуальних проблем сьогодення належать питання парадигматичної та синтагматичної організації квантитативних одиниць розпізнання засобів позначення кількості, їх залежність від іманентної структурної мови та лінгвістичних факторів.

Результати когнітивного процесу специфічно вербалізуються в мовних системах. Квантитативні одиниці утворюють опозиції за категоріально-інтегральними чинниками, з доміантною та периферійними семами-корелятами. Мовним абстракціям притаманна ступенева інклюзивність, гіпонімічність та ієрархічність, бо в мовах кількість вербалізується в опозиціях: точне :: неточне, приблизне :: невизначене, число :: міра.

Поле кількості має складну структуру. Центральне місце у ньому посідають числівники, бо вони:

- вживаються для прямої та опосередкованої лічби (пор.: 2 зошити, 2 тонни зерна);

- можуть замінювати лічильні слова (пор.: 12 - a dozen, 13 - a baker's dozen, 14 днів - fortnight, 20 – score, 60 – three score).
- використовуються для позначення точних та неточних квантитативних характеристик (пор.: three hours – for about three hours).

На парадигматичній осі, поза текстом, числівники реалізують тільки точні числові характеристики. Це експлікує їх термінологічний характер.

У текстовому оточенні числівники, як і інші слова, модифікуються, змінюються і при цьому номінують як точні, так і неточні (приблизні, невизначені) ознаки.

На синтагматичній осі числівники позначені біфункціональністю - реалізацією квантитативної (а) та нумеральної (б) функції. Пор.:

а) англ.: three books, two students;

укр.: чотири зошити, два тижні;

рос.: в шесть часов вечера;

б) англ.: two times two is four;

укр.: чотири помножити на два;

рос.: дважды два четыре.

Числівники підпорядковані функціональній переорієнтації; десемантизація проявляється у вживанні їх як складових компонентів нумеральних онімів. У сполученні типу train No 12 числівники не позначають ригоричну послідовність потягів, вони виконують тут функції власного імені. Сполучення типу Peter I, Elizabeth II номінують династії, історичні особи, при цьому вони не позбавлені значення послідовності.

Семантичне навантаження числівників підпорядковане формалізації, в лексикографічних джерелах кожний числівник дефінується за формулою $r_{n-1} = r_n + 1$.

В англійській, українській, російській мовах існують спільні засоби позначення точності на морфемному, лексичному та граматичному рівнях, що свідчить про наявність ЛСПК (див.табл.6).

Таблиця 6 - Лексико-семантичне поле кількості (ЛСПК)

Рівень/ Мова	Англійська	Українська	Російська
--------------	------------	------------	-----------

Морфемний	Monologue, dialogue	Монолог, діалог	Монолог, диалог
Лексичний	Dozen, century	Дюжина, сторіччя	Дюжина, столетие
Граматичний	A book, I am, you, he	Книжка, я, ти, він	Книга, я, ты, он

Числівники поза текстом вживаються для позначення точної кількості. В умовах тексту на синтагматичному рівні реалізація значення контекстуально детермінована. До недавнього часу дотримувалися думки, що числівники позначають тільки точну кількість.

Це можливо за наявності прямого порядку компонентів НумС. Пор.: англ. *two birds, a bird or two*; укр. *три мушкетери, сторінок 10*; рос. *три сестры, лет 30*.

Відсутність слів неточної квантифікації в оточенні НумС сприяє також реалізації точної кількості. Пор.: англ. *exactly two hours, about two hours*; укр. *рівно дві години, приблизно три години*; рос. *точно два часа, около двух часов*.

Велике значення має співвіднесеність з реальними референтами. Пор.: англ. *two concepts, to kill two birds with one stone*; укр. *чотири картини, сім раз відмір, а раз відріж*; рос. *два мира, за семью печатями*.

Точність як категорія обумовлюється характером пізнання, що вербалізується засобами конкретної мови.

У практиці лічби використовуються поряд з числівниками і лічильні слова типу *brace, yoke, span, pair, couple*, дослідження яких має неабияке значення для розуміння природи слів квантитативного змісту (їх виникнення, становлення, функціонування), для усвідомлення основних етапів пізнання кількісних відношень об'єктивного світу.

Історія слова *brace* відбиває ту роль, яку відіграла рука в процесі лічби і вимірювання. *Brace* належить до романських запозичень, його етимологічні паралелі простежуються у старофранц. *brace, brase* - "дві руки", лат. *brachium, brachia* - "рука", "руки", рос. *бра, браслет*. В англійській мові це слово було запозиченим у значенні "дві руки". У новому контексті воно

збагатилось предметним і кількісним значеннями. У вимірювальній лексиці деякий час це слово функціонувало паралельно зі словом *fathom*: *They have built a tomler ... a brace and a half high* (OED 1599); а потім було витіснено словом *fathom*. У семантичній структурі слова *brace* виділяється сема парності. Спочатку воно вживалося для позначення тварин, предметів. У сучасній англійській мові *brace* реалізується в іронічному плані. Пор. *Huck was given a seat and the old man and his brace of tall sons speedily dressed themselves* (M. Twain).

Предметне значення слова *brace* було вихідним, первісним. Воно дало асоціативну основу для виникнення кількісних значень. Семантичну еволюцію *brace* можна подати таким чином: “упряжка для собак” → “собаки в упряжці” → “дві тварини” → “два”.

Шлях від предметного до абстрактного значення пройшли також кількісні слова *yoke*, *span*, збагативши свою смислову структуру числовим і вимірювальним значеннями. Етимологічні паралелі слова *yoke* (др. англ. *zeoc*) можна простежити в інших словах: старосакс. *juc*, готськ. *yak*, лат. *jugum*, санскр. *yuga*, *yo'gva*, рос. *уго*. У Стародавньому Римі мірою землі була “упряжка” (*yugum*). Ця назва виникла в результаті асоціативних зв'язків між знаряддям праці і ділянкою землі, яку виорювали за один день. З часом це слово набуло значення “два”.

Аналогічно еволюціонувало і слово *span*. Пор. *span* - “відстань між опорами” → “п'ядь” → “міра довжини”, “упряжка” → “пара тварин” → “пара”, “два”.

Значення парності *span* реалізує в англійській мові на території Канади, Африки, США для позначення кількості биків, коней, слонів.

У сучасній англійській мові це значення частіше реалізується у словах *couple*, *pair*. У смисловій структурі слова *couple* спочатку виникло значення “упряжка”, “пристрій для тварин”. З часом слово *couple*, як і слова *span*, *yoke*, *brace*, що мали вихідне предметне значення, збагачується семою парності. Значення “те, що об'єднує двох”, (“*that what unites two*”) є основою для виникнення значення парності (“*a union of two*”, “*pair*”). У

сільськогосподарській лексиці *a couple* має значення “овечка з ягнятком”. Для слова *couple* притаманна омонімія форм однини і множини, що властиве й іншим словам, для позначення парності. Пор.: *a thirty couple of hounds; he gave to us 6 couple of conyes; four pair of shoes; three brace of pistols* тощо.

На відміну від слова *couple*, що вказує на пару різних предметів, тварин, людей, слово *pair* номінує певну відповідність. Пор. *a couple of dollars (eggs, boors, rabbits), a pair of shoes*. *Pair* частіше сполучається зі словами *eyes, ears, lips, jaws, arms, hands, heels, legs, wings, curtains, doors (foldings), sleeves, shoes, breeches, trousers, scissors, tongs, spectacles*.

Для слова *pair* притаманна омонімія форм і синтаксичний зв'язок прилягання: *a pair gloves, three pair glove*. Пор. нім. *ein Paar Handschuhe, drei Paar Handschuhe*. Іменники лічби (лічильні слова), в яких реалізується значення парності (*brace, yoke, span, couple, pair*), характеризуються специфічною дистрибуцією. Вони гіпонімічно співвідносяться з числівником *two*, який може взаємозмінюватись з кожним із цих слів. Але лічильні слова із семою парності обмежені у своїй дистрибуції. Так, *brace* сполучається зі словами *hounds, deer, fish; span* - зі словами *horses, elephants*, а *yoke* - зі словом *oxen*. Дистрибутивні можливості слів *pair, couple* значно ширші. Слова *span yoke, brace* обмежені у своєму узусі і належать до раритетів.

Селективний характер квантитативних слів проявляється також і в позначенні невизначеної кількості: тотальності, сумарності, збірності, партитативності тощо. Пор.: *school of fish, a piece of wood, a bar of chocolate, a pile of papers, a flock of birds, a herd of cows, a nest of rabbits, a staff of servants, a team of horses, a bale of cotton, a bundle of rags, a pack of cards, a set of china* тощо.

Селективність в англійській мові проявляється і при позначенні “багато” і “мало”. З іменниками, що підлягають лічбі, вживаються квантифікатори *a few, many*, а з іменниками, що не піддаються лічбі, - *a little, much*.

В англійській мові значення множинності, юрби, кучі передається різними словами залежно від характеру

позначуваних сукупностей. Пор.: *a hoost of men, a conragacyon of people, herd of deer, a watch of nightingale, a skulk of foxes etc.*

Предметні значення реалізують у своїй смисловій структурі не тільки слова лічби, але також слова міри і ваги, які за своїм походженням належать до назв частин тіла (*ell, nail, fathom, foot*), знарядь праці (*yoke, perch, rod, pole, chain*), земельних ділянок (*acre, hide, furlong*), посуду (*ton, bushel, chaldron, pint*). У зв'язку з тим, що слова міри і ваги виникли пізніше, ніж числівники, у їх смислових структурах легко простежується генезис від предметного до кількісного значення. У тих випадках, коли слова міри і ваги походять від числівників (*mile, hundredweight*), у їх смисловій структурі не етимологізується предметне значення. Пор.: *dozen*, яке було запозичене у середньоанглійський період із латинської мови через французьку. Форми слова *dozen* можна виявити в старофр. *dosaine*, лат. *duodecim*, нім. *Dutzend*, укр. дюжина. *Dozen* походить від числівника *duo* “два” і *decim* “десять”, що за адитивним принципом утворили слово зі значенням “дванадцять”. *Dozen* і по цей час використовується у повсякденній мові. На відміну від інших слів лічби *dozen* набуває форму порядкового числівника *dozenth*. Часте вживання *dozen* призвело до його використання у фразеологізмах типу: *baker's dozen, devil's dozen, long dozen, printer's dozen, to talk nineteen to the dozen, to have dozens of things to do, to have dozens of chances etc.* У своїх висхідних зв'язках *dozen* відрізняється від інших слів лічби, в тому числі і від *score*. Останнє було запозичене із скандинавської мови у середньоанглійський період. Форми *score* можна виявити в англійській мові пізнішого періоду *scaru* - “зарубка”, “лінія”, “мітка”; середньоісл. *scor, scora*; швед. *skare*; герм. *skor* - “лінія”, “мітка”. Числового значення слово *score* набуло в процесі обліку овець (було зручно лічити по 20 штук і робити відповідні зарубки на палиці). Вігезимальна лічба знайшла своє застосування у кельтів (Mason 1884:41). Як і інші кількісні слова (*brace, yoke, span*), *score* використовувалось у вимірювальній лексиці для позначення ваги (20-21 фунт) тварин. OED датує цю міру 1460 р. Дименціональна міра, що дорівнювалась 20 крокам, також позначалася словом *score*.

Використання цього еталону датується 1672 р. *Score* довгий час використовувалось в Англії у практиці ведення податкових і боргових операцій, що було пов'язане з системою зарубок, бірок.

Практика паралельних мовних позначень - явище поширене. Поява кількісних слів в мовних системах обумовлена дією екстралінгвістичних факторів. У персидській мові, наприклад, наявна велика група лічильних слів, функціонування яких обумовлено характером об'єкта, що позначається. Так, для лічби дерев використовується позначення коренів, для лічби будинків - дверей, для лічби каналів - джерел, для лічби тварин - голів, для лічби машин - станків, для лічби знарядь - ручок, рукояток, для лічби тварин - нашийників.

У російській мові відокремлюються лічильні слова *душа, штука, голова, дом, раз, место*. Слова цієї групи не входять в систему звичайної лічби і не утворюють послідовного ряду. Вони використовуються у певних умовах для лічби обмеженого кола предметів. Пор.: рос. *зал на 40 мест, 20 голов животных, деревня в сто домов, 100 душ населения* тощо. Слова цього типу зберігають інформацію про семантичний розряд слів лічби, виконують роль посередника між числівником і іменником.

Слова лічби використовуються як неосновані позначення кількості; вони не відповідають абстрактним числовим поняттям. Але ці слова реалізують предметне значення, чим суттєво відрізняються від числівників. Слова лічби не можуть позначатися цифрами, їх сфера вживання обмежена. Несумісним, наприклад, є сполучення *раз відро, раз чоловік, трійка кілограм, п'яток вилок*. Лексеми *раз і один* не можуть взаємозамінюватися.

Але і лічильним словам, і числівникам притаманні загальні тенденції. Кількісні слова, що реалізують сему числа, позначені біфункціональністю, вони реалізують як точно, так і невизначене число. Пор. англ. *3 dozen eggs :: dozens of eggs; three score years :: scores of years; a hundred people :: hundreds of people*.

Слова лічби за своєю еволюцією можуть зближуватися з числівниками: реалізувати омонімічні форми однини і множини, наслідувати порядкові числівники (*dozen – dozenth*).

Зближення числівників з лічильними словами ілюструється процесом уніфікації, внесенням числівників до одиниць типу *forty yard distance, every 10 minutes, that 2 hundred pounds, 2 cricket elevens*.

Сингулярні риси групової множинності засвідчуються дієсловом, що співвідноситься із груповим сполученням або означенням. Пор. *There were three doctors that he knew (E.Hemingway). Three weeks was twenty - one days (E.Hemingway). But that three thousand miles was close enough for Eddie (A.Saxton). Every ten or twelve miles they stopped at a siding to set out a car or pick one up (A.Saxton). For a full ten minutes he dared not to look at Christine (A.Cronin).*

До засобів “уніфікації множинності” належать слова *another, whole, this* та артикль. Пор. *Another ten days, a whole twenty pounds, a whole threescore and ten years, a miserable five month, this six months*.

Процес уніфікації прослідковується в лексикалізованих одиницях типу *sixpence, twelfmonth, fortnight (Jespersen 1949:108-114)*.

Субстантивація числівників, набуття ними предметного значення свідчать про їх семантичну близькість до слів лічби. Пор. *In the thirties, on all fours, to wander in twos, threes, fours*. Часто подані субстантивовані числівники у математичних текстах: *2 threes, four fives, five tens*.

У сучасній англійській мові слова міри та ваги (А), слова лічби (Б) і числівники (В) реалізують загальну квантитативну функцію, що дає підставу думати про їх подібну еволюцію.

Семантичний генезис груп А і Б розкривається за допомогою лінгвістичного аналізу, осмислення емпіричних фактів. Еволюція смислових структур групи А і Б відображається у такому генезисі: а) предметне значення → б) предметно-кількісне значення → в) невизначено-кількісне значення → г) визначено-кількісне значення → д) невизначено-кількісне значення. Спільність семантичних зрушень (а, б, в, г, д) класів А і Б, належність класів А, Б, і В до одного семантичного поля, подібність деяких формальних показників, ідентичність в, г, д

класів А, Б, В, наявність залишкових аспектів а, б, в у класі В свідчить про аналогічне становлення числівників: семантичне зрушення від предметного до кількісного значення (а → б).

Потреба в нових словах забезпечується за законами і нормами мовної системи. До ресурсів, що використовуються при створенні мовних одиниць, належать і нумеральні основи, дослідження сполучуваності яких являє собою неабиякий лінгвістичний інтерес при вивченні квантитативних слів, закономірностей їх словотворчого моделювання (Швачко, 1983).

Числівники характеризуються *modus vivendi*. Їх висока комбінаторика спостерігається як на рівні сполучення, так і словотворення. Пор.: англ. *two, twice, two-headed, two paged, two-sister*; укр. *два, двовладдя, двоєдушно, двоїна, двоїння* та інші. Похідні від числівників слова мають тенденцію до реалізації семи точного числового позначення. Трапляються випадки, коли новоутворені одиниці реалізують неконкретне числове значення. Пор.: англ. *in his teens*; укр. *кількадесят, кільканадцять, стонадцять* тощо. Коренева морфема числівника може сполучатися як із суфіксами, так і з іншими морфемами. Утворені від числівників слова, зберігаючи вихідну сему числа, набувають самостійного лексичного значення. Так, похідні від числівників прислівники реалізують ознаку повторності, кратності, а порядкові прикметники вказують на місце предмета серед інших йому подібних.

Числівники англійської мови мають значну аналітико-синтезуючу потенцію. Потреба в номінації числових відношень повністю забезпечується числівниками. Ці слова являють собою найбільш упорядковану систему одиниць, вони наділені силою оказіонального творення. Різні числа легко і зручно фіксуються у мові за нескладними правилами. Нові числівники створюються шляхом циклічного повторення старих. У складних назвах чисел, починаючи з 20, числівники розміщуються за принципом послідовності (*twenty-three, thirty-four, sixty-eight*). У староанглійському періоді у складених числівниках використовувався інший порядок “одиниці + назви десятків”. Пор.: *twa and Priting, fif and twentig*. У сучасній англійській мові

ця послідовність є стилістично маркованою. Пор.: *And then there was Roger to consider: he'd feel it, poor lamb; he'd be humiliated naturally it was no good shutting one's eyes to the fact, at her age she'd look a perfect fool being divorced on account of boy of three and twenty (S.Maugham).*

У словотворчій парадигмі нумеральні основи утворюють спільну частину опозиції. Пор. *five :: fiver :: fifth :: fivefold*. Похідні одиниці співвідносяться /корелюють з основами числівників ,залежать від них. Числівники, співвіднесені з першим десятком чисел, частіше за інші вживаються як кореневі морфеми повнозначних і службових слів. Пор.: *twins, to ten, Twain, between, a, an* (артикль), *four-eyed, four-flush, one-armed, one-eye (mind), three-pieced*.

Синтаксичне спрощення нумеральних сполучень (НС) втягує їх у процес лексикалізації і тим самим спричиняє появу денумеральних інновацій із всіма зрушеннями, що випливають із цього процесу.

Основа числівника має потенційні можливості проявляти себе у сполучувальній комбінаториці, у внутрішньословесних зв'язках. В англійській мові нумеральні основи вживаються в основному в дериватах, утворених шляхом афіксації і словоскладення. Афікси, що розширюють нумеральні основи, співвідносять похідні одиниці з різними лексико-граматичними групами. Пор.: *fifth, fiver, to five, seventysome, twenties, forties, twice, fourfold, three-wheeler, twinned, four-flusher*.

Серед денумеративів трапляються в основному іменники і прикметники. Пор.: *one-up* - "той, хто має переваги", *one-upmanship* - "уміння добиватися переваги", *one-way love* - "нерозділена любов", *two by four* - "товста папка", *four-star general* - "генерал-полковник", *one-liver* - "гострота", *one-man show* - "персональна виставка", *one-to-one* - "поєдинок", *one shot* - "альманах", *one-sided test* - "односторонній критерій". Дієслівні денумеративи утворюються в основному шляхом конверсії. Пор.: *to one-up* - "мати перевагу на одне очко", "намагатися виграти", *to four-flush* - "займатися замилюванням очей".

У денумеральній ад'єктивній парадигмі основи числівника сполучаються з суфіксами *-fold*, *-some*, *-th*, у прислівниковому ряді частіше вживаються суфікси *-ce*, *-fold*, а в субстантивному *-er*, *-(e)s*. Дериваційний акт породження починається з основи числівника, яка з афіксами-розширювачами реалізує притаманні їй валентності властивості. Пор.: *thirteen-* + *-some* → *thirteensome*, *one-* + *-ce* → *once*, *three-* + *-fold* → *threefold*. У словотворенні найчастіше вживаються основи числівників *one*, *two*, *tree*, *million*. Пор.: англ. *once*, *only*, *oneness*, *twice*, *twofold*, *thrice*, *threefold*, *milliard*, *millionaire*, *milliard*, *billion*, *trillion*. У деривативах основа числівника посідає центральне місце і є мотивуючим елементом. Пор.: *fifth* “*bottle, 1/5 gallon*”. Семантична комбінаторика денумеральних утворень ґрунтується на відповідності компонентів. Пор.: *ten-gallon* “*cowboy hat*”, *sweet and twenty* “*young and beautiful girl*”, *two by four* “*a tiny room*”, *between-maid* “*a sort of cook and room-maid*”, *deep-six(n)* “*sea grave*”, *to deep-six* “*to bury into the sea*”, *five o'clock shadow* “*umshaven man*”, *nine-to-fiver* “*a man working from 9 to 5*”, *three-fold* “*three times as much or as many*”, *hundreds and thousands* “*coloured sweets for decoration*”, *millionaire* “*a person who has million dollars*”, *sixes* “*a group of six persons or things*”.

Нумеральна морфема може бути тільки ключем до мотивування слова. Так, англ. *trillion* позначає не “три мільйони”, як це впливає із складників композита. У Франції і США це слово співвідноситься з числом 10^{12} , а у Великобританії з 10^{18} . Слово *treescore* вказує не тільки на величину, але й на відношення між числами. Пор. $3 \times 20 = 60$.

До активних суфіксів-розширювачів належить морфема *-th*, що приєднується до основ різних структурних типів. Утворені за цією моделлю деривативи вказують на місце, порядок розміщення об'єкта (*seventh - seventeenth*, *seventy - seventieth*).

Морфема *-some* співвідносить денумеральні утворення з мовними засобами вираження приблизної кількості (*seventysome*, *thirteensome*, *fiftysome*, *twentysome*, *hundredsomes* etc). Морфема *-some* походить від займенника, який є носієм кількісної апроксимації. Пор. *It's thirtysome kilometress from here*

(*E.Hemingway*). Значення приблизної кількості реалізується також денумеративом *sixish* - “щось біля шостої години”.

Дериваційний суфікс *-(e)s* співвідноситься з поліфункціональними одиницями. Денумеративи з основами числівників малого порядку виражають кількісні ознаки обмеженого кола осіб, об'єктів (*in twos, in trees, by fours* etc), а деривативи, співвіднесені з назвами десятків, виражають обмежені часові строки в житті людини і суспільства. Пор.: *in one's twenties* - “від 20 до 29”, *in one's thirties* - від 30 до 39”, *in one's forties* - “від 40 до 49”, *in one's fifties* - “від 50 до 59”, *in one's sixties* - “від 60 до 69”, *in one's seventies* - “від 70 до 79”, *in one's eighties* - “від 80 до 89”, *in one's nineties* - “від 90 до 99”.

Для позначення віку від 13 до 19 років використовується лексикалізована нумеральна одиниця *in one's teens*. У сучасній англійській мові *-teen* позначена високою продуктивністю. Пор.: *post-teen* “молодіжний (після 19)”, *post-teens* “група підлітків після 19”, *sub-teens* “діти 10-12 років”, *teeny* “підліток”, *teeny-hopper* “дівчина-хіппі” тощо.

Еквівалентами денумеральних утворень типу *in her twenties* можуть бути структурні комплекси “*on the wrong side of + Numeral*”. Пор.: *in her twenties* “on the wrong side of twenty”, *in her thirties* “on the wrong side of thirty”, *in her forties* “on the wrong side of forty”, *in her fifties* “on the wrong side of fifty”, *in her sixties* “on the wrong side of sixty”, *in her seventies* “on the wrong side of seventy”, *in her eighties* “on the wrong side of eighty”, *in her nineties* “on the wrong side of ninety”.

Деривативи від числівників вищого порядку реалізують значення невизначеної множинності (*hundreds, thousands*). Словотворчі можливості основ числівників подібно до прислівників дуже обмежені (Беляєва 1974:24). Валентна комбінаторика числівників завершується денумеральними прислівниками, прикметниками та іменниками. Дієслова-денумеративи створюються за моделлю оказіональної конверсії (*to five, to ten, to twelve*).

Денумеративи утворюються шляхом розширення кореневої морфемі числівника. Пор. *one-time, one-track, three-dimensional*,

eightfold-way, between-maid, deep-six. Валентність нумеральної основи реалізується в основному за рахунок розширювача. Розширення за допомогою суфіксів має три ступені словотворення (під ступенем словотворення розуміємо послідовність творення слів від твірної основи за допомогою афіксів та основ). Для денумеральних утворень показовою є перший ступінь похідності типу *four-th, sevensome, five-er, thousand-s*. У другому ступені похідності суфікс останнього порядку здебільшого закриває словотворчу активність нумеральної основи (*four-th-ly, fif-th-ly*). До поодиноких утворень відносять деривативи типу *multimillioniress* (третій ступінь похідності) (див.табл.7).

Таблиця 7 - Словотворче моделювання денумеральних одиниць

Вихідна основа	Перший ступінь похідності	Другий ступінь похідності	Третій ступінь похідності
One-	oneness, only, once		
Two-	twice, twofold		
Three-	threes, thrice, threesome	thirdly, thirds	
Four-	fours, fourth, fourfold	fourthly, fourths	
Five-	fifth, fives, fivefold	fifthly, fifths	
Six-	sixth, sixes, sixfold	sixthly, sixths	
Seven-	seventh, sevens, sevenfold	seventhly, sevenths	
Eight-	eighth, eightfold, eights	eightly, eighths	
Nine-	ninth, ninefold, nines	ninthly, ninths	
Ten -	tens, tenth, tenfold, tenner	tenthly, tenths	
Eleven-	eleventh		

Twenty-	twenties, twentieth		
Forty-	forties, fortieth		
Million-	millionth, millionfold, millionaire, millionism	millionairedom, millionairish, millionairism	multi- millionairess

У денумеральних утвореннях в основному використовуються вільні нумеральні морфемі. Співвідношення в денумеральному ряді вільних і невірних основ становить відповідно 8:1. Модифікації підлягають часто вживані числівники (*once, twice, thrice, forthight, fifth*). У денумеральних утвореннях трапляються суфікси *-th, -ce, -(e)s*. Пор. *once, twice, sixth, forties*. За активністю їм поступаються префікси *mid-, under*. Пор.: *under-sixes, mid-seventies*.

До продуктивних моделей денумеративів відносять *Num + -th, Num + -th + -ly, Num + -(e)s*. Деривативи на *-ce* утворюють закрити парадигму (*once, twice, thrice*). Утворення на *-fold* формально необмежені. Вони можуть містити всі основи числівників (пор. *twofold, threefold, hundredfold, tenfold* тощо). Алогічним є утворення *onefold*. Складні слова з основою числівника характеризуються притаманними для них структурними, семантичними і граматичними чинниками. У цих словах нумеральна основа займає препозитивне положення стосовно другого компонента, що зумовлено премодифікацією числівника у вихідних фразах. Пор.: англ. *three-cornered* ← *three corners*, *two-paged* ← *two pages* тощо. Нумеральні компоненти характеризуються нестабільним написанням, що притаманно складним словам. Пор.: англ. *ninepins, six-footer, eightmatch tour, five-nation, two year old* тощо.

Цілісна оформленість денумеративів часто застосовується в індивідуальній вимові. Пор.: (*'two-faced, 'two-pence, 'fortight, 'threepence, 'one-sided, 'three'score, 'four-in-'hand*. Структурні і семантичні зв'язки компонентів денумеративів характеризуються формальною та семантичною компресіями. Семантична єдність композитів є похідною. Композити характеризуються чітким або

завуальованим мотивуванням. Пор. *three-cornered, two-headed, fortnight, a-go-betweenner*. Складні утворення є похідними від синтаксичних одиниць, вони зазнали універбалізації, згортання компонентів у цільну одиницю. Складні денумеральні композити вказують на кількісні характеристики людей (*six-footer, thirty-strong, group*), об'єктів (*two-edged, three-cornered*), явищ, процесів (*three-match tour*), часові параметри (*two-monthed, three-year-old*).

Граматична єдність денумеральних композитів проявляється в їх колігаційних, морфо-синтаксичних властивостях. Денумеральне творення має в англійській мові субстантивний або ад'єктивний характер. Складні слова з нумеральною основою співвідносяться в основному з іменниками та прикметниками (*fortnight, three-cornered, two-edged*).

Денумеральні композити представлені такими основними моделями: Num + N (*two-piece*), Num + -ed (*two-cornered*), Num + Adj + N (*three-strong group*).

Складні слова з нумеральною основою співвідносяться здебільшого з синтаксичними типами (*18-year-old, one month, a twelve-month*). До нейтрального типу словоскладання тяжіють утворення типу *hundredweight*. Складнопохідні одиниці створюються за допомогою суфікса, що розширює комплекс нумеральної та субстантивної основ. Пор. *four-wheeled, two-edged*.

Аналіз денумеративів в умовах різних текстів показує, що найбільшу групу серед цих утворень становлять прислівники (55, 9 %). Другу за чисельністю групу (25,5 %) утворюють денумеральні прикметники, що творяться за моделями синтаксичного та синтаксично-морфологічного словоскладання. Пор.: *three-year-old, three-cornered*. Денумеративи-іменники представлені у мовленні типами *thousands, hundreds, twenties*. Службові денумеративи *between, only* складають усього 11,8 % одиниць.

Числівники мови характеризуються притаманною для них словотворчою активністю, що проявляється у процесі словоскладання та суфіксації.

Утворення типу *billion, trillion, quadrillion, septillion, nonillion* спростовує положення про закритість числівників, про неможливість утворення нових числівників.

Дослідження слів міри і ваги в англійській мові викликає значний інтерес, оскільки допомагає:

- глибше проникнути у систему мови і на конкретних прикладах з'ясувати характер зв'язку і взаємообумовленості елементів мовної структури;
- проаналізувати засоби номінації кількісних оцінок предметів і явищ об'єктивного світу;
- розкрити на матеріалі квантитативних одиниць взаємодію лінгвістичних факторів;
- з'ясувати семантичні закономірності і лексико-граматичні межі тематичних рядів;
- прослідкувати процес становлення терміна, контактування загальнонародної і термінологічної лексики;
- розкрити суть процесу детермінологізації на матеріалі слів міри та ваги;
- намітити подальші проблеми вивчення мовної категорії кількості.

Поняття міри і ваги виникло на початку становлення цивілізації і відіграло значну роль у повсякденній діяльності людей. Без вимірювання не можна було обійтись ні при створенні знарядь праці, ні при побудові житла та доріг. Для задоволення потреб суспільства велике значення мало використання вимірювання у всіх формах. З часом вимірювання набуває все більшого значення. Д.І.Менделєєв, який багато зробив для введення метричної системи мір, стверджував, що будь-яка наука починається з вимірювання, а точні науки взагалі неможливі без міри. Вимірювати довжину, поверхню, об'єм, ємність предметів, порівнювати результати цих операцій людині доводиться щоденно. При вимірюванні встановлюються числові відношення між вимірюваною величиною і вибраною одиницею вимірювання – еталоном. Вимірювання може мати безпосередній характер, тобто відбуватися за допомогою простого зіставлення еталона і вимірюваного, а також може бути опосередкованим

процесом, із застосуванням спеціальних приладів, лічильних машин і т.д. Обидва способи застосовуються на сучасному етапі, хоча перший є більш давнім і належить до ранніх етапів когнітивної діяльності людини.

Зміст слів міри і ваги, їх денотативне значення фіксуються в дефініціях. Дефініції будуються за принципом двох ступенів. Перший ступінь дефініції вказує на те, що вимірюється (*a definite measure of land, a measure of quantity, a measure of capacity, a liquid measure, etc.*), а другий ступінь співвідносить слововимірювач з іншими одиницями термінологічної лексики (Пор.: *acre – a piece of 40 poles long by 4 broad, bushel – four pecks or eight gallons, ton – 20 cwt., etc.*). Ключовим пояснювальним словом на рівні 1-го ступеня виступають слова *measure* (звідка – *unit, weight*), за якими йдуть слова *length, capacity, quantity, weight, land*. Дефініція (1-й ступінь) досліджуваних слів може бути позначена формулою:

$a + (\textit{measure}) + \textit{of} +$

length
capacity
quantity
weight
land

Як бачимо, 1-й ступінь дефініції вказує на чіткі семантичні межі досліджуваних слів, які вживаються для позначення п'яти параметрів вимірювання, а саме: довжини (*length*), об'єму (*capacity*), кількості (*quantity*), ваги (*weight*), площі (*land*). Чіткість значень можна продемонструвати на конкретних прикладах слів-вимірювачів при використанні умовної символіки: *measure-x, length-a, capacity-b, quantity-c, weight-d, land-e*. Пояснювальна формула значень слів міри та ваги може бути записана таким чином: *x of (a, b, c, d, e)*. Всі досліджувані слова утворюють п'ять груп (*a, b, c, d, e*), спільною функцією яких є вимірювання (*x*). Пор.: *acre – xe, bale – xc, barrel – xb, chain – xa, dram – xd*. Формалізація семантичних множників цих слів вказує на тісний зв'язок і взаємообумовленість загального (*x* – вимірювання) та конкретного (*a, b, c, d, e* – вимірювання довжини, об'єму, кількості, ваги і простору). Системність досліджуваних слів

проявляється в чітко окреслених поняттях та в числових константах, показниках співвідношень одиниць вимірювальної системи (Пор.: *a yard – 16 ½ feet, stone – 14 pounds, span – 9 inches, etc*).

Словам міри і ваги притаманні диференціальні ознаки точності і однозначності. Соціальна значущість вимірювачів неможлива без цих рис, у протилежному випадку вимірювачі перестають бути засобом життєво цінної інформації. Ще 2300 років тому назад Платон зауважив, що коли із будь-якої науки виключити математику, вимірювання і вагу, то небагато після цього в ній залишиться. Точність значення досліджуваних одиниць підтверджується наявністю у них чітких семантичних меж, які, як ми показали вище, передаються пояснювальною формурою.

Другий ступінь дефініції, як було зазначено, містить компоненти слів міри і ваги. Так, у прикладі *thing like that ruins a thousand square miles of country (Carter, 135)* номінація точної кількісної оцінки уможливорюється семантикою конститuentів нумерального сполучення. Числівник *thousand* потенційно може поєднуватись зі словами *inches, feet, rods, yards*, і т.д. Але тільки у цьому прикладі з'являється можливість передачі більшого простору (*sq.mile – 640 acres*). При цьому точність терміна обумовлюється не його етимологічними витоками, а дією екстралінгвістичних факторів: метою та характером вимірювання. Аналіз семантики генетично дистантних слів-вимірювачів показує, що на походження впливають точність і однозначність їх значення. Так, слово міри *brace* (романського походження) раніше вживалося для номінації довжини в 64 дюйми. Слова *foot, furlong* (корінного походження) функціонують у вимірювальній лексиці для позначення довжини відповідно 12 дюймів і 220 ярдів. Серед вимірювачів функціонують як корінні (*foot, furlong, stone*), так і запозичені (*quart, quarter, ounce, pint*) слова. Спільним для цих слів є генезис від нетермінологічної лексики до термінологічної, а потім знову до нетермінологічної. Історія кожного слова-вимірювача пов'язана з процесом термінологізації та детермінологізації. Прерогатива слів міри і ваги як термінів є їх точність, десинонімічність та

деемоціональність. Деякі із слів-вимірювачів, позначених поліфункціональністю, вживаються як кількісні оцінки на параметрах вимірювання довжини, площі, об'єму, ваги та міри. Це стосується 20 % досліджуваних слів. Поліаспектність функціонування “фонетичних і орфографічних комплексів” свідчить не про багатозначність термінів вимірювання, а про омонімічність їх поверхневої структури. Так, лексема *foot* може позначати: міру довжини (12 дюймів), міру площі (144 квадратних дюйми), міру об'єму (1728 кубічних дюймів). Пояснювальні дефініції зазначеного комплексу рееструються як:

- *a measure of length- ax;*
- *a measure of land – ex;*
- *a measure of capacity – bx.*

Спільним семантичним множителем лексеми *foot* є їх (вимірювання), відмінним – номінація різних параметрів вимірювання (а, е, b). Числові константи комплексу *foot* не тотожні. На характер змісту цих одиниць міри, крім того, вказують індекси (квадратний, кубічний). Все це дає підставу стверджувати про наявність декількох вимірювачів у “фонетичному і орфографічному комплексах” *foot*.

Зміни числових констант вимірювачів (на вертикальному зрізі мови) експлікуються еволюцією науки про стандартизацію методами і засобами вимірювання.

Відсутність синонімів у досліджуваній вимірювальній лексиці пояснюється її термінологічністю. Феномен синонімії не притаманний вимірювачам, їх наповнення кількісно ригористичне. За семантикою слова-вимірювачі уподібнюються цифрам. Так, *два* може бути виражено будь-яким набором цифр, що в сумі дорівнює двом ($2 = 1+1$; $2 = 0,5 + 1,5$ і т.д.), але це не означає, що 2 дорівнює 1; 0,5; 1,5 і т.д. Вимірювач *foot*, наприклад, може бути виражений у дюймах, ярдах ($1 \text{ foot} = 12 \text{ inches}$; $1 \text{ foot} = 1/3 \text{ yard}$) і т.д., але пояснення змісту одних слів-вимірювачів за допомогою інших свідчить про взаємну експлікацію слів вимірювальної терміносистеми.

За межами терміносистеми у результаті детермінологізації слова вимірювальної лексики позбавляються рис терміна:

однозначності, конкретності, десинонімічності та деемоціональності. Слова міри і ваги набувають значення загальної невизначеної кількості, що ілюструються фразеологізмами типу: *ells of sleep, tons of pirates, bushels of girls, ounce of love, gallons of tears, pounds of pardons, acres of lace, eat a peck of salt with somebody, a peck of troubles, not a hundred miles away, a miss is as good as a mile, it stands out a mile, grain of wheat in a bushel of chaff.*

Слова міри та ваги в нетермінологічному полі утворюють дві групи слів, семантичну опозицію *much/ many :: little/ few*. Протилежність груп зумовлюється вихідним кількісним наповненням: еталони незначних за числовим наповненням мір вживаються на позначення “мало” і, навпаки, еталони зі значним наповненням є потенціальними виразниками поняття “багато”. За межами терміносистеми вимірювальним одиницям притаманні синонімічність та емоціональність. Пор.: *acres* “large quantities”, “vast expansion”, *bushels* “a large quantity or number”, *gallons* “a large amount”, *peck(s)* “a considerable quantity”, “a great deal”, “a heap”, “a lot”; *dram* “small quantity”, *inch* “a bit”, “a little”, *ounce* “a small quantity”, *span* “a short space of” etc.

У процесі фразеологізації слів міри і ваги помітне місце належить семантиці контактних слів, правому оточенню, під впливом яких виникають несистемні, алогічні, ірреальні словосполучення. Наприклад: *Every boy he encountered added another ton to his depression* (Twain). *I would have enjoyed exceedingly thrashing Cornelius within an inch of his life* (Conrad). *You should have seen acres of people throw themselves down in that water and kiss it* (Twain).

Вивчення генезису та функціонування слів міри та ваги, їх порівняння з лічильними словами та числівниками об’єктивує цінні положення стосовно когнітивних процесів, характеру позначення їх результатів у семантиці кількісних одиниць. Так, слова міри і ваги (А), лічильні слова типу *dozen, score* (Б) та числівники (В) реалізують у мові квантитативну функцію. Ідентичність їх еволюції розкривається у семантичному генезисі від а) предметного значення → до б) предметно-кількісного → в)

кількісно-точного значення →, а потім до г) невизначеного кількісного значення та д) предметного значення знову. Циклічний шлях семантики квантитативних слів формалізується у послідовності а, б, в, г, д. Групи А, Б, В належать до мовного поля кількості, ці групи реалізують квантитативну функцію. Як терміни вони вживаються на позначення точної кількості; поза межами терміносистеми слова групи А, Б, В реалізують неточні квантитативні ознаки.

Динаміка мовного поля кількості уможливорює появу нових номінацій чисел та величин, універсальним для яких є семантичний вектор генезису, спільність функції та дієвість закону квантитативної атракції. Остання особливо проявляється в моделі **числівник + слова міри (ваги) + слова на позначення того, що вимірюється**. Структурні різновиди цієї моделі позначені стабільною наявністю числівників та еталонів міри, за допомогою яких реалізується непряма лічба (лічбі підлягають номінації еталонів, які, в свою чергу, є вимірювачами недискретного). Пор.: *three yard long, a distance of 1 foot, a trip of 3 miles, four pounds of button*. Лексичне наповнення нумеральних сполучень носить дискурсивний характер. Нумеральні та дименціональні одиниці реалізують інтегральні зв'язки на позначення результатів когніції.

Семантична атракція квантитативних одиниць стає очевидною при вивченні структурно-семантичних ознак нумеральних словосполучень. Як показує аналіз емпіричного матеріалу, типовими є моделі сполучень числівників з назвами живих істот (NumN₁), об'єктів, артефактів (NumN₂), дій, процесів, явищ (NumN₃) та з числовими або дименціональними словами (NumN₄), наприклад:

NumN₁ – *three rabbits, six lions, four Austrians, one nurse, five winners;*

NumN₂ – *one cigar, three medals, five rooms, six copies, five sputniks;*

NumN₃ – *two ideas, one answer, one reason, two adventures, seven sounds;*

NumN₄ – *two dozens, three scores, fifty pounds, five acres, seven weeks.*

Спільним для різних мов є частотне функціонування NumN₄ на позначення числових та дименціональних ознак (див. табл.8).

Таблиця 8 - Реалізація нумеральних сполучень в англійській, російській та українській мовах

Модель	Інтервал варіації		
	англ.	рос.	укр.
NumN ₁	17,55 ± 2,65	13,27 ± 2,33	15,25 ± 2,09
NumN ₂	12,03 ± 2,3	11,62 ± 0,35	13,8 ± 3,3
NumN ₃	7,03 ± 0,44	5,5 ± 0,34	6,23 ± 0,36
NumN ₄	63,4 ± 3,4	69,95 ± 4,71	64,8 ± 4,7

Модель NumN₄ має два різновиди, а саме: NumN₄ (of N_c or N_m), N_c та N_m співвідноситься з дискретними та недискретними об'єктами. Таким чином, ця модель відповідно реалізується в прямому та опосередкованому позначенні множин або величин. Пор.: *two dozens of eggs, three scores of years, two bushels of coal, two ounces of gold.*

Компоненти моделі NumN₄ знаходяться у відношенні комплементарності, доповнюють один одного, уможливають позначення квантитативних оцінок. Між компонентами Num та N₄ діє семантична атракція, конституенти цієї моделі інтегрують, взаємодіють, сумісно виконують квантитативну функцію. Пор.: *ten yards of silk, ten dozens of eggs.*

Компонент N₄ наповнюється нумеральними одиницями (*dozen, score*), словами міри (*mile, yard, inch*), ваги (*pound, bushel, ounce*), часовими позначеннями (*year, month, day, week*).

Сполучення NumN₁, NumN₂, NumN₃, вживаються тільки на позначення множин дискретних об'єктів. NumN₄ – на позначення множин і величин. В останньому випадку обов'язковим є комплементарне вживання числівників та слів міри і ваги.

Вимірювальні конструкції представлені нумеральними словами (1), номінаціями еталонів (2) та об'єктів, що вимірюються (3). Послідовність цих компонентів має схему 1-2-3 або 3-1-2. Пор.: *5 m. plank, distance of 500 ft, 3 miles trip, trip of three miles.* Високий квантитативний заряд цих сполучень може

одержувати аксіологічну оцінку типу *as low as 70°C*. Межі квантитативності поляризуються у сполученнях типу *more than three miles :: down to three miles* (Швачко, 1983).

Модель NumN₄ - структура особливого наповнення, конституенти якої реалізують семантичну атракцію у процесі позначення квантитативної екстеріоризації. Сполучуваність нумеральних одиниць детермінується дієвістю когнітивних та соціо-лінгвістичних факторів.

ЛЕКЦІЯ 3 ЛІНГВОСОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

У мовах виділяється група фразеологічних словосполучень структурним елементом яких є числівник, ФС(ч). ФС(ч) належать до багатоаспектних мовних явищ з певною структурою і семантичним навантаженням. ФС (ч) характеризуються притаманною для них відтворюваністю, відносною стабільністю структурних елементів, над якою тяжіє семантична цілісність (Кунін 1970, Шмелев 1970, Чернышева 1973, Жуков 1975, Амосова 1963). Компоненти ФС (ч) здатні семантично модифікуватись повністю або частково. У зв'язку із втратою первісного значення числівники у ФС (ч) переходять у розряд потенціальних слів або слів, що зберегли певну смислову спрямованість (Кунін 1970:8). Пор.: *one and all* - "всі як один", "усі без винятку"; *one in a thousand* - "дуже рідкий, один на тисячу"; *one or two* - "декілька раз"; *two bits* - "монета в 25 центів"; *in two twos* - "моментально", "відразу"; *put two and two together* - "зробити висновок з фактів", "зрозуміти що до чого"; *three sheets in the wind* - "море по коліна", "п'яний"; *not worth three straws* - "гроша мідного не вартий"; *four eyes see more than two* - "розум добре, а два краще"; *eighteen carat lie* - "відверта брехня", "зухвала брехня"; *twenty and twenty times* - "раз по раз", "повторно"; *the upper ten (thousand)* - "верхівка суспільства", "невелика елітна група" тощо.

Числівники у змінних сполученнях в основному співвідносяться з реальними об'єктами, вказують на їх точні,

приблизні кількісні характеристики. На значення числівників в умовах фразеологічного оточення суттєво впливають компоненти контексту, перехрещення і внесення їх смислів у семантику цілої одиниці. Загальний смисл ФС (ч) обумовлюється сукупністю значень складових: *forty winks* “короткий сон”, “сон уривчастий”, “сон прихапцем”; *as thick as two thieves* - “щирий, нерозлучний друг”, “водою не розіллеш”. Пор.: *Why, ma'am, Amos Colvin and me were thicker than two thieves for more than ten years* (O. Henry). *...I did my best to put two and two together* (S. Maugham). *Guidi was already talking defensively, ten to the dozen, as she said Gater* (M. Spark). *He was shaven and his coat was decent and his neat black, ready four-in-hand had been presented to him by a lady missionary on Thanksgiving Day* (O. Henry).

Залучення одного і того самого числівника у різні фразеологічні оточення сприяє семантизації різних значень (смислів). Так, наприклад, ФС (ч) з компонентом *one* є носіями значення відокремленості (*one and only, one and the same*), відповідності, рівності (*one man one vote, one vote one value*), унікальності (*the only one, there is one good wife in the country*), паукальності (*the voice of one man is the voice of no one*), одиничності (*one at a time, one move away may lose the game*), часової невизначеності (*one evening, one day, one time*). Переосмислення числівника у ФС (ч) впливає на її семантичну модифікацію, сприяє втраті кількісного значення, переміщенню ФС до поля якісної оцінки. Пор.: *To put two and two together* - “зробити висновки”, “зрозуміти що до чого”; *as clear as two and two makes four* - “зрозуміло, як два на два - чотири”; *no two ways about it* - “неминуче”, “другого виходу немає”; *to know how many beans make five* - “мати собі на умі”; *two can play at that game* - “подивимось, чия візьме”; *three sheets in the wind* - “зовсім п'яний”, “море по коліна”.

ФС (ч) з десемантизованими числівниками функціонують у мові для позначення особливих ознак предметів, явищ, при цьому числове значення числівників є ключем до мотивації цілої одиниці. Пор.: *four-in-hand* - “галстук-самов'яз”; *two dogs over one bone* - “голодні, злі”; *the Four Seas* - “моря, що обмивають

Великобританію”; *the Seven Seas* - “водоподіли нашої планети”, “усі водні простори”; *to talk ten to the dozen* - “говорити безперестанку” та ін.

Позбавлення числівниками у ФС (ч) числового змісту призводить до десемантизації, втрати сем точної кількості, залучення їх до поля невизначеної кількості (Клименко 1982), до вираження понять “багато”, “мало”. Пор.: англ. *one in a hundred, one to thousand, a stitch in time saves nine, two heads are better than one*; рос. *ум хорошо, а два лучше, старый друг лучше новых двух, за семью замками*; укр. *біда не ходить одна, а з дітками, у трьох дубах заблуdivся, на всі чотири сторони* та ін.

При повній десемантизації числівника ФС (ч) переходять до розряду кількісно-оціночних одиниць. Пор.: *dressed up to the nines* - “одягнутий модно, зі смаком”; *nine worthies* - “знамениті люди”; *to give presents by nines* - “виражати глибоку повагу”; *a cat has nine lives* - “живучий” (Lurie 1968: 120-121).

Про семантичну модифікацію числівників, їх часткове або повне позбавлення кількісного значення свідчать такі чинники:

- заміна числівників у ФС (ч) іншими кількісними словами: *to make two ends meet together* - *to make both ends meet* “зводити кінці з кінцями”; *for two pins* - *for a pin* “за пустяк”, “за дрібницю”, “за дурницю”; *at one time* - *at a time* “зразу”, “за один раз”; *not one bit* - *not a bit* “ні капельки”;
- взаємозамінність числівників у ФС (ч) при повному збереженні смислу: *to look two ways for Sunday* - *to look nine ways* “сильно косити очима”, “страждати косоокістю”; *forty winks* - *nine winks* “короткий сон”, “сон уривчастий”; *to have two strings to one's bow* - *to have more than one string to one's bow* “додатковий спосіб”, “друга професія”; *to talk nineteen to the dozen* - *to talk ten to the dozen* “говорити не замовкаючи”, “говорити не перестаючи”; *to be in two minds* - *to be in twenty minds* “бути в нерішучості”;
- заміна числівника у ФС (ч) іншим словом: *saying and doing are two (different) things* “скоро казки мовляться, та не скоро справи робляться”; *two (company) in distress makes sorrow less* “на миру і

смерть красна”; *to come out of one (the some) footing* “на рівній нозі з ким-небудь”, “на рівних умовах”;

- опущення числівника у ФС (ч) без зміни смислу полілексемної одиниці: *as like as (two) peas* “однакові як дві краплі води”; *as cross as (two) sticks* “не в дусі”, “не на жарт роздратований”; *as drunk as (seven) lords* “п’яний як ніч” (як чіп, як дим).

ФС (ч) у своїй еволюції беруть початок від змінних сполучень, утворюючи з останніми омонімічні пари. Об’єктивним показником характеру сполучення (змінного або стійкого) є контекст. Пор.: англ. *Whenever groups of men from the fighting were in town for the night, dinners were given for them and afterwards there was dancing and the girls, outnumbering the men ten to one made much of them and fought to dance with them (M.Mitchell). No, he thought, at last ten to one he isn't in (J.Galsworthy). You are, said the King, nearly two miles high - added the queen (Carroll);* рос. *И дал нам забавляться дыню, свернувшуюся в три погібели, словно змея, которую называл он турецкою (М.Гоголь);* укр. *Розвій, вербо, сімсот квіток ранорано (Народна пісня).*

Етимологічні джерела ФС (ч) допомагають розрізнити соціальні фактори їх становлення. Так, ФС (ч) *The three golden balls* “лавка торговця” виникла під час появи перших банкірів у Європі. На гербі багатой сім’ї за прізвиськом Медичі були намальовані три шари, що покладено в основу назви їх банку, потім - інших фінансових установ. Математичні асоціації номінації спостерігаються і в інших ФС (ч). Пор.: англ. *three R's, seven liberal arts.* Вихідна кількість предметів, що вивчалися в навчальних закладах Англії, була основою для позначення циклу спеціальних курсів, кількість яких не є стабільною. Затемнення “первісного смислу” простежується у ФС (ч) *Three Tailors of Tooley Street* “невелика група людей, що вважає себе представниками всього народу” (Кунін1967:904). Причиною семантичної деривації даної одиниці став той факт, що троє кравців зазначеної вулиці звернулись до англійського парламенту від імені всього народу. Їх кількісна представленість ввійшла до фразеології англійської мови.

ФС (ч) *Chiltern Hundred* бере початок від вільного словосполучення. У графстві Оксфордшир і Бекінгемшир у XVII ст. було багато розбійників. Для боротьби з ними була заснована Чилтернська сотня. Початкова кількість охоронників порядку покладена в основу назви групи людей. ФС (ч) *there are one or two traders* “декілька запеклих конкурентів” виникла в процесі стягнення *one or two* “декілька” і *two of a trade* “два незгодні між собою спеціалісти”. Пор. *There are one or two traders, of course, but we take care to make them behave (S. Maugham)*. Семантика нового фразеологізму мотивується перехрещенням значень вхідних одиниць. Позначення людей за кількісним складом стало мовною традицією і використовується в поєднаннях типу *the upper four hundred* “верхівка фінансового і промислового капіталу США”. Переосмислення простежується і в ФС (ч) *one dollar a year man* “багата людина, що прийшла на державну службу за чисто символічну плату”.

Серед ФС (ч) виділяються і другі американізми типу *the old thirteen* “старий державний прапор США”, *to feel like a million* “прекрасно себе почувати”, *to go like sixty* “нестись стрілою”, “нестись щодуху”, *long nine* “дешевша сигара” та ін. Американська ФО *two bits* “монета в 25 центів” виникла в результаті поєднання сполучень *a long bit* “монета в 15 центів” і *a short bit* “монета в 10 центів”, сумарний зміст яких відбився в інновації.

У Шотландії в XV - XVI ст. використовувалась монета *plack* вартістю в 4 пенси, назва якої збереглась у сполученні *two and a plack* “дріб’язок, дрібні гроші”. Перетворення слова *plack* в архаїзм призвело до повного розриву між вільним і стійким сполученням, стало показником виникнення фразеологічної одиниці. Етимологічними витоками ФС (ч) можуть бути реальні (пор. уже згадувані ФС (ч) *tailors of Tooley Street, the old thirteen, the three balls* і т.ін.) та ірреальні: події, повір’я, міфи. ФС (ч) *the three sisters* “богині людської долі” із самого початку співвідносилась з міфологічними образами, які вважались у еллінів і римлян володарками людської долі. ФС (ч) *the Seven Sisters* “сузір’я Тільця” за легендою означало “сім дочок

Атланта і Глейони”. За часів Олександра Македонського крилатим був вираз “сім чудес”, що використовувався на позначення кращих споруд світу, відзначених грандіозністю і художнім смаком: єгипетські піраміди, “вісячі сади Семіраміди” у Вавілоні, статуя Зевса в Олімпії роботи Фідія, Колосс Родоський(статуя на о. Родос), храм Артеміди в Ефесі, Галікарнаський мавзолей, маяк в Олександрії. В англійській мові використовуються й інші ФС (ч) з компонентом *seven* (*Seven deadly sins, seven-leagued boots* та ін.).

Своєю інтенсивністю лексикалізація вільних нумеральних сполучень зобов’язана перу англомовних письменників. Пор.: *Two little tales, and 1.000.000 Bank note* (M.Twain), *Two Gentlemen of Verone* (W.Shakespeare), *Twelve men* (Th.Dreiser). *Two on a Tower* (J.Lindsay), *Songs of Two Nations* (H.J.Swinburne), *120 million* (M.Gold) і т.ін.

Десемантизація нумеральних компонентів проявляється у ФС (ч), що реалізують кількісний контраст. Створенню ефекту протиставлення допомагає використання числівників з різним числовим наповненням. Пор.: англ. *four eyes see more than two; two is company, but three is none*; рос. *у семи нянек дитя без глазу; одна ягода в сорок два года; с одного вола двух шкур не дерут; семи смертям не бывать, а одной не миновать; за двумя зайцами погонишься, ни одного не поймаешь; семь бед - один ответ*.

Значення контрасту у ФС (ч) створюється за допомогою кореляції числівників і квантитативних слів. Пор.: англ. *an hour in the morning is worth two in the evening; if you run after two hares, you will catch neither*; рос. *десять раз примерь, а один раз отрежь; на день семь погод; семь пятниц на неделю* та ін. Для передачі контрасту в англійських ФС (ч) часто використовується числівник *one*, що протиставляється іншим числівникам або кількісним словам: *one bird in hand is worth two in the bush* “краще синиця в руках, ніж журавель у небі”; *one hour in the morning is worth two in the evening*, “ранок покаже”, “завтра буде видніше”; *one in a thousand* “один на тисячу”, “рідкий”; *one in a million* “один на мільйон”, “дуже рідкий”; *one link broken, the hole chain is broken* “одна ланка зламана - весь ланцюг порушений”,

“кігтик застряг - пропав птах”; *one drop of poison infects the whole ton of wine* “ложка дьогтю в бочці меду”; *one for the pot* “одна ложка для гостя”.

При передачі значення “багато” у ФС (ч) використовується числівник високого порядку (*to have fifty things to tell smb.* “мати багато новин для когось”; *thousand and one* “дуже багато”). ФС (ч) цього типу руйнують реальну достовірність фактів, порушують кількісну уяву і виступають емоційним засобом номінацій перебільшення.

У художніх творах ФС (ч) використовується для створення яскравих гіперболічних образів: англ. *The thousand and one stories are being told every day/ (O.Henry). Ring out the thousand years of war, ring in the thousand years of peace (H.Tennyson)*. Пор.: рос. *В день заседааний на двадцать надо поспеть* (В.Маяковский). *В сто сорок солнц закат пылал* (В.Маяковский).

Значення невеликої (паукальної) кількості виражають фразеологізми, що містять у своєму складі числівники з незначною різницею (*one or two* “один або два”, “декілька”; *two or three* “два або три”, “декілька”; *four or three* “три або чотири”, “декілька”). Пор. *Mrs. Davidson pointed out the best schooner, moored two or three hundred yards from the sides (S.Maugham)*. *To the best of my belief we met for the first time three or four weeks ago when you and your wife were good enough to come and have a lunch with me (S.Maugham)*.

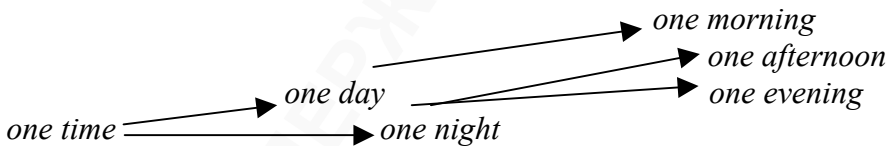
Серед засобів вираження паукальності виділяється структурний тип з компонентами *within, not: within a hundred miles* “недалеко”, “поряд”; *not able to put two words together* “не вміти зв’язати і двох слів”; *in time of prosperity friends will be plenty, in time of adversity not one among twenty* “друзі пізнаються в біді”.

Значення малої або дуже малої кількості в англійській мові виражається цілою групою фразеологічних одиниць: *for two pins; for a pin; not worth three straws; not worth a bean (button, curse, damn, darn, dern, doit, dump, farthing, fig, groat, halfpenny, jigger, old song, pin, pinch of smiff, rap, row of beans, row of pins, rush, snap)* та ін.

Поряд зі значенням великої або малої кількості ФС (ч) виражають значення тотальності і партитативності. Пор.: *all and one* “усі без винятку”; *from the four corners of the world* “зі всіх боків”; *nine times out of ten* “здебільшого”; *ninety-nine out of a hundred* “майже все” та ін. Значення високого ступеня імовірності в англійській мові виражається за допомогою структурного типу “Num+Pr+one”: *six to one*, *ten to one*, *twenty to one*, *hundred to one*, *thousand to one* та ін. Пор.: *Ten to one, they've smuggled him on board a ship (A.Christie)*. *My boy is giving twenty to one that he never gets into that courtroom (H.Robbins)*. *I knew it was a foolish thing to do for the chances against us were a thousand to one (S.Maugham)*. *But you must confess the chances are a million to one against it (S.Maugham)*.

Таким чином, імовірність реалізації або нереалізації згадуваного в тексті явища виражається за допомогою ФС (ч) з числівниками високого порядку, опозиційними до числівника *one*.

У ФО (ч) числівники можуть виконувати функцію як головного, так і залежного члена. Пор.: *one by one*, *to be hard on thirty*, *to never see twenty*. Залежність нумерального компонента наочно проявляється у таких сполученнях:

Структура сполучень цього ряду може розширюватися за рахунок прикметників *fine*, *beautiful*, *dreadful*, що співвідносяться з головним словом. Пор.: *One time in the night I awoke up and knew that Gatherine was awake too (E.Hemingway)*. *One morning I awoke about three o'clock hearing Gathrine stirring in bed (E.Hemingway)*. *One evening after dinner - I will not particularise the day - my friend and I were sitting in the room (A.Christie)*. *Perhaps I'll surprise you one fine day, my lady (A.Cronin)*.

У ФС (ч), що реалізують приблизні вікові характеристики, стабільними є проклітичні компоненти, а варіативними - числівники: *to be past + Numeral*, *on the side of + Numeral*, *to be*

hard on + Numeral. пор.: *to be hard on twenty / thirty years* “далеко за двадцять, тридцять”; *to be past ten / twenty / thirty* “за десять, двадцять, тридцять”; *one will never see twenty/ thirty again* “йому за двадцять/ тридцять”; *on the shady side of 20/ 30* “більше двадцяти/ тридцяти”; *on the wrong side of 20/ 30* “за двадцять, тридцять” та ін. Пор.: *She was in full evening dress, with a white tie and a collar that was been out of fashion for hard on thirty years (S.Maugham)*. *But the kid was past twenty (O.Henry)*.

Серед ФС (ч) виділяється група одиниць, що співвідносяться з поняттям точного числа: *two and two, two by two* “попарно”, “по двоє”; *two negatives make an affirmative* “два заперечення відповідають ствердженню”; *four corners of the world* “чотири сторони світу”; *a hundred per cent* “на сто відсотків”; *a great (long) hundred* “сто двадцять”; *two-party system* “двопартійна система”; *two-piece suit* “жіночий костюм”, “двійка”; *three-quarter* “портрет, що зображує три чверті обличчя”; *the four seas* “чотири моря, що омивають Великобританію (Північне, Ірландське, Атлантичний океан, Ла-Манш)”; *in two* “надвоє”; *one and only* “єдиний”; *the last but one* “передостанній” та ін. Пор.: *Our last curate but one-guite a magical effect. All the girls come to church-evening service as well as morning (A.Christie)*. *She gave a long grasp, it was not exactly a scream, it reminded me oddly of a piece of silk torn in two (S.Maugham)*.

Серед ФС (ч), що реалізують значення точності, виділяється структурний тип $Num_1 + prep + Num_2$: *one by one* “по одному”, “один за одним”; *two by two* “по двоє”, “попарно”, що вказують на характер дії (“з’являтися по одному”, “один за другим”, “по двоє”). Сумарна множинність визначається шляхом уважного прочитання тексту. Пор.: *Mouglie was still deeply interested in the peddles and he did not notice when the wolves came and looked at him one by one (R.Kipling)*. *The girls of the seashore and harbours waited two by two for the troops an shore leave from ships which had managed to enter the day safely (M.Spark)*.

Найчастіше вживаються числівники *one, two* у ФС (ч), що реалізують як кількісні, так і якісні значення (див.табл.9).

Таблиця 9 - Реалізація ФС (ч) кількісних та кількісно-оціночних значень

ФС (ч)	Кількісні значення	Кількісно-оціночні значення
Two and two	Попарно	
Two by two	По двоє	
Two bits	25 центів	
Two dogs over one bone seldom agree		Двом собакам однієї кістки не поділити
Two in distress make a sorrow less		На миру і смерть красна
In two	Навпіл	
In two twos		Негайно
Two and a plack	Дрібна сума	
Two and two make four		Само собою розуміється
Two by four		Незначний
Two can play at that game		Подивимося, чия візьме
Two of a trade		Люті конкуренти
Two or three	Декілька	
When two ride on one horse, one must sit behind		Кожному своє місце
Two heads are better than one	Одна голова добре, а дві краще	
Two upon ten		Уважно дивитися, бути уважним
To be in two minds		Бути нерішучим
When two Sundays meet together		Ніколи
Three cheers		Нехай живе!
Not worth three straws		Гроша мідного не вартий
One over the eight		Бути на підпитку

Three tailors of Tooley Street	Невелика група людей	
Nine days wonder		Злоба дня
Four eyes see more than two	Розум добре, а два – краще	
Одного поля ягоди		Однакові
Один з сошкою, а семеро з ложкою		Нерівність
У семи нянюк дитина без ока		Безвідповідальність
Один розум добре, а два краще	Переважає більшість	
Залишитися в одній сорочці		Обідніти
В одну дудку грати		Діяти узгоджено
У три поверхи лаятися		Дуже сваритися
Як п'ять пальців		Добре знати
Під сімома печатками		Потайки
У три погібелі		Зігнутий
Тисяча і одна ніч		Неймовірно
Сім верств - не околиця		Для друга усе зробиш
Три дні думати	Довго думати	
Дев'ять гостей - біда, сім гостей – іжа	Зайвий гість - зайвий рот	

ФС (ч), що реалізують кількісні ознаки, співвідносяться з поняттям точної (ТК) і невизначеної кількості (НК). В останньому випадку ФС (ч) виражає значення більшої, малої (паукальної) кількості, тотальності, партитивності контрасту, ступені імовірності події, явища тощо. ФС (ч) із «спустошеним» кількісним значенням (СК) використовуються у мові для вираження кількісно-оціночних ознак і створення стилістичних ефектів. Семантична еволюція ФС (ч) подана послідовністю: від точного кількісного → до невизначеного кількісного → до кількісно-оціночного значення. Переосмислення сполучення, що відбувається на межі груп ТК і НК досягає найвищого ступеня у

групі СК. Переважне вживання одиниць групи СК свідчить про інтенсивний процес фразеологізації. Група СК у художньому тексті (4800 сторінок суцільної вибірки) подається частіше, ніж група НК і ТК:

59	117	234
НК	ТК	СК

У групі СК найбільш частотним компонентом є числівник *one* (47). За ним розміщуються *two, three, four, nine, seven, ten, eight*.

У групі ТК серед частотних компонентів виділяється *one* (38), якому значно поступаються *two, three, four*.

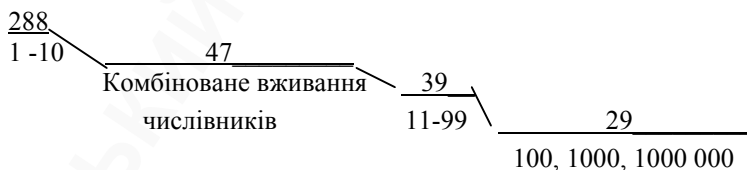
Для групи НК показовим є комбіноване вживання числівників (23). Частіше інших реалізуються *one, two, hundred, thousand* (див.табл.10).

Таблиця 10 - Репрезентація нумеральних компонентів у групах ТК, НК і СК (на матеріалі англомовних художніх текстів)

Числівник	ТК-група	НК -група	СК-група	Усього ФС (ч)
One	38	18	47	103
Two	19	4	33	56
Three	9	1	17	27
Four	7		18	25
Five	5		5	10
Six	3		6	9
Seven	5	1	14	20
Eight	1		6	7
Nine	2	2	15	19
Ten	4	1	7	12
Eleven	1		1	2
Twelve	2		2	4
Thirteen	1		1	2
Fourteen	1			1
Fifteen	2			2
Sixteen				
Seventeen			1	1

Eighteen			2	2
Nineteen			1	1
Twenty		1	4	5
Thirty			3	3
Thirty nine			1	1
Forty	1		4	5
Forty five	2			2
Fifty		1		1
Sixty			1	1
Sixty four			1	1
Seventy			1	1
Seventy four	1			1
Seventy five	1			1
Seventy eight	1			1
Eighty	1			1
Hundred	6	3	5	14
Thousand		3	5	8
Million		1	3	4
Combined use of numerals	4	23	20	47
	117	59	224	400

В англійській мові часто вживаються фразеологічні одиниці з числівниками першого десятка. Значно поступаються цій групі ФС (ч) з декількома числівниками. Рідше вживаються в ФС (ч) назви чисел від 11 до 99, а також вузлові числа (див. діаграму).

Ця тенденція відбиває синтагматичну актуалізацію НумС. Семантичні модифікації числівників в умовах фразеологічного оточення містять перехід від абстрактного числа до повної нейтралізації та набуття сем якості. При повному або частковому

збереженні нумеральним компонентом числового значення ФС (ч) реалізують квантитативні значення, при десемантизації нумерального компонента ФС (ч) виражають кількісно-оціночні значення. Інтенсивність процесу фразеологізації змінних сполучень підтверджується наявністю значної групи ФС (ч), нумеральні компоненти яких зовсім не актуалізують числових сем.

ФС (ч), що характеризуються стабільністю елементів і семантичною цільністю, відносять до стійких одиниць спеціального денотативно-конотативного значення. ФС (ч) походять від вільних Нум С, залучених до процесу лексикалізації. У похідних одиницях поступово «затінюється» значення вихідних об'єднань. ФС (ч) набувають неквантитативного значення, стають одиницями синкретичного квалітативно-субстантивного плану. Загальний смисл ФС (ч) обумовлюється сукупністю складових значень. Процес лексикалізації НумС тісно пов'язаний із десемантизацією компонентів, зокрема числівника.

Об'єктивними показниками десемантизації числівників за умов постійного контексту є: 1) заміна числівників кількісними словами; 2) взаємозамінність числівників при збереженні загального значення ФС (ч); 3) заміна числівників словами неквантитативної семантики; 4) опущення числівників у ФС (ч). Числівники ФС (ч) одержують ніби повторне дихання, вони обновляються новими семантичними доповненнями, збагачуються коннотативними значеннями. ФС(ч) відрізняються подвійною референцією, вихідними і результативними позиціями. Втрата числівниками свого основного значення виражається у семантичній еволюції від точного числового змісту до невизначеного. На значення числівників в умовах ФС(ч) суттєво впливають компоненти безпосереднього оточення, внесення їх смислів до семантики цільної полілексемної одиниці. Кінцевий етап лексикалізації НумС виражається у десемантизації числівників. Процес десемантизації числівників в умовах постійного контексту відбиває еволюцію становлення числівників, подає у мініатюрі становлення числівників як частини мови, їх ретроспективний рух від предметного до

кількісного значення, що циклічно повторилося на якісно новому етапі ФС (ч).

Значення субстантивності, якості та кількості синкретизуються у ФС (ч). Транспозиція у ФС (ч) приводить до появи домінуючого значення - кількісної предметності. Кількісність у ФС (ч) характеризується градуальним низхідним поданням.

Повної десемантизації в умовах ФС (ч) зазнають в основному позначені числа малого порядку, що зумовлено їх частотою вживання. Інтенсивність процесу фразеологізації НумС об'єктивується переважним вживанням ФС (ч) з якісно-оціночною семантикою. Група ФС (ч) кількісної семантики подана бідніше. Суттєвою властивістю НумС є лексикалізація сполучень, у яких числівники реалізують квантитативну функцію, позначають кількісні ознаки конкретних предметів і явищ. НумС, в яких числівники вживаються для позначення цифр, операцій над ними, тобто реалізують нумеративну функцію, порівняно рідше піддаються лексикалізації, а це пояснюється їх дискурсивною специфікою, орієнтацією на математичні тексти, прагматичною спрямованістю, віддаленістю від засобів емоціонально-експресивного впливу на адресата.

ЛЕКЦІЯ 4 ПРИРОДА МОВНИХ ТА МОВЛЕННЄВИХ ФУНКЦІЙ

У мовознавстві проблема визначення функцій мови та мовлення неодноразово ставала предметом наукових досліджень. Поряд із комунікативною функцією мова виконує пізнавально-відображальну функцію, завдяки якій людина формує і організовує свої знання про навколишній світ та про себе саму.

У науковій літературі пізнавально-відображальна функція називається номінативною, конститутивною, ментальною. Розподіл на функції мови та мовлення започаткований у лінгвістичній теорії Ф. де Сосюром; з одного боку, її розглядають як гіпонім у складі гіперонімів, а з іншого, як протиставлення мови і мовлення у вигляді загального і окремого, абстрактного і

конкретного, суспільного та індивідуального. Функції притаманні мові, а в мовленні вони реалізуються так само, як і сама мова.

Мова допомагає виражати прагматично-ефективне ставлення людини до навколишнього світу, учасників комунікації, до минулого досвіду. Австрійський учений Карл Бюлер розрізняв репрезентативну, емоційно-експресивну та апелятивну функції у зв'язку з нагальною потребою позначати об'єкти, виражати думки, впливати на адресата тощо.

Специфічний характер мови проявляється у її поліфункціональності. Серед багатьох функцій мови особливе місце посідає лінгвокреативна (мовотворча) /ЛКФ/. Цей термін вперше був запроваджений у 80-х роках академіком Б.А. Серебренниковим. Згідно з твердженням вченого, ЛКФ безпосередньо пов'язана з лінгвокреативним мисленням (ЛКМ), із свідомістю, вона спрямована на виникнення нових сутностей шляхом трансформації мовних одиниць. Мовотворча функція у кожній мові відтворює і творить свій світ індивідуально, відповідно до наявних можливостей мовної системи.

Відмінною рисою природної мови у порівнянні з іншими семіотичними системами є здатність позначати не тільки предметний світ, але й кваліфікативні сфери пізнавальної діяльності людини. У мовленні новації втілюються за допомогою лінгвокреативної функції, яка своїм існуванням зобов'язана лінгвокреативному мисленню людини, її здатності виражати думкомовлення.

Лінгвокреативна функція нерозривно пов'язана з комунікативною, пізнавальною, експресивною та іншими функціями. Парадигма мовленнєвих функцій - це складне ієрархічне утворення, в якому не існує однозначної відповідності. Двомодусне існування мови як віртуальної та актуальної систем зумовлює її поліфункціональність та соціальний характер. У тісній інтеграції із комунікативною функцією перебуває прагматична функція, що проявляється у різних мовленнєвих актах - репрезентації подяки, побажання,

виявлення різних почуттів, спонукання до дії тощо (Швачко, 2002).

Дієвість функцій забезпечується адаптивністю мови, її здатністю виражати різноманітні думки існуючими елементами мови. ЛКФ, як і пізнавальна функція, вербалізує нові думки.

Ідентифікації механізму ЛКФ, її інтеграції з іншими мовленнєвими функціями сприяє дослідження функції в умовах однотипових текстів, наприклад текстів малого жанру.

У парадигмі малого жанру виділяються максими видатних людей, в яких реципієнту пропонується нове бачення навколишнього світу. Особливе місце посідають авторські гумористичні висловлювання /АГВ/ - короткі гумористичні коментування конвенційних поглядів. Пор.: *Censure is the tax a man pays to the public for being eminent (J.Swift).*

Duty is what one expects from others (O. Wilde).

Ідентифікація ЛКФ можлива за умови осмислення структури тексту, аналізу його висхідних і низхідних зв'язків на лінії семіозису: "адресант - текст - адресат". Вивчення структури тексту, розгляд взаємовідношень між його глибинною і поверхневою структурами є найбільш перспективним для розпізнання механізму ЛКФ.

Автори гумористичних висловлювань прогнозують початок і кінець тексту, окреслюють його тематичну спільність, підбирають необхідні мовні засоби для реалізації гумористичного задуму.

Whenever a woman begins to talk of anything, she is talking to, of, or at a man (G.Mencken).

Greatness is only one of the sensations of littleness (B.Shaw).

Категорії автора й адресата в АГВ подані специфічно. У зв'язку з тим, що текст об'єктивує думку і мову автора, останній поданий у творі значно повніше і різноманітніше, ніж адресат. ЛКФ реалізує думки, міркування, коментування в АГВ імпліцитно або експліцитно.

Наприклад : *Vision is the art of seeing things invisible (J. Swift).*

ЛКФ обіграє думку за допомогою використання традиційних мовних форм, що свідчить про велику адаптивну силу мови.

Небуквальні значення в усьому масиві текстів реалізуються в основному за допомогою необразних мовних засобів.

Наприклад: *When a husband's story is believed, he begins to suspect his wife (G. Mencken).*

ЛКФ може трансформувати думку шляхом використання образних тропеічних засобів-метафор, метонімії, що сприяє оформленню інновації-думки.

Conscience and cowardice are really the same things. Conscience is the trade name of the firm (O. Wilde).

Існують стійкі прийоми мовної гри, які у найбільш загальному вигляді можна подати так:

- 1) вибір незвичних засобів позначення;
- 2) побудова своєрідних одиниць за формою або змістом.

Цими прийомами і користуються при створенні гумористичного ефекту. Поява нестандартних елементів АГВ свідчить про адаптивність мови, про значні можливості ЛКФ у розв'язанні суперечностей між обмеженими ресурсами мови і необмеженими можливостями її вживання.

They give it me for an unbirthday present (L. Carrol).

Глибинна структура АГВ є результатом взаємодії одиниць тексту. Гра думкою здійснюється в АГВ як традиційними необразними засобами, так і тропічними фігурами за допомогою okazіоналізмів та конотативних одиниць. Гумористичний ефект у глибинних структурах створюється шляхом використання вторинних найменувань, що вказує на характер сприйняття референта. Метафора використовується ЛКФ для модифікації стереотипних уявлень про предмет думки.

Discontent is the first step in the progress of a man or a nation (O. Wilde).

Розширена метафора реалізується як субстрат референта в зоні реми жартівливого висловлювання.

America is the Paradise of women. That is why, like Eve, they are so extremely anxious to get out of it (O. Wilde).

Метонімічні переноси залучаються в процеси деталізації, генералізації та нейтралізації. Прагнення до деталізації, нейтралізації, генералізації, поляризації руйнує традиційні межі,

допомагаючи реалізувати основне призначення ЛКФ в умовах АГВ – створення гумористичного ефекту.

Optimism begins in a broad grin, and Pessimism ends with blue spectacles (O. Wilde).

Метонімічні переноси базуються на грі номінацій суміжних об'єктів, їх зв'язаності.

Questions are never indiscreet, answers sometimes are (O. Wilde).

Love of flattery, in most men, proceeds from the mean opinion they have of themselves, in women from the contrary (J. Swift).

Метонімічні переноси подані в АГВ в основному синекдохою, назвою однієї людини замість групи людей, символів замість референта тощо. АГВ можуть бути дотепними і гострослівними. Показовим для АГВ є використання символу замість референта, асоціацій і аналогій.

When an Englishman is sentimental he behaves very much as an Irishman does when he is drunk (B. Shaw).

Утворенню несерйозних за характером текстів сприяє модифікація вихідних текстів: перестановка в них слів, використання субститутів і семантичного зсуву від серйозного до несерйозного, від практичного до непрактичного. Похідні АГВ, як і похідні слова, утворюються шляхом скорочення, пролонгації вихідних одиниць або семантичних зсувів останніх. Дистинктивною рисою ЛКФ є нерозривний зв'язок з евристичним механізмом, постійною грою як думкою, так і словом. ЛКФ підкоряє собі мову, пристосовуючись до її можливостей. Інтеграція ЛКФ з іншими функціями не заважає її основному призначенню – бути засобом вербалізації творчої думки.

Гумористичний ефект на рівні глибинної структури АГВ досягається за допомогою обіграння набутого соціального і лінгвістичного досвіду. Цим текстам притаманний лаконізм, стислість форми, автосемантичність, модальність, антропоцентричність, монотопічність, енігматичність, несерйозність, двозначність. Дієвість ЛКФ в АГВ зумовлюється не тільки інтенціями автора, але й характером тексту. ЛКФ

гумористичний ефект створює шляхом доведення чогось до абсурду:

Wicked women bother one.

Good women bore one,

That is the difference between them (O. Wilde).

У цьому вислові два перші речення є посиланнями (фактами, поясненнями) третього речення (тези). Посилання препарують алогічну пропозицію з імпліцитним висновком. За О. Уайльдом: всі жінки однакові, вони не приносять щастя чоловікам. Гра думкою полягає в тому, що автор не визнає традиційного бачення жінки. Але позиція автора не узгоджується з конвенційними поглядами на референта, сформованими в суспільстві.

Неавторські жарти (НЖ) - це колективна мініатюра, що позначена оригінальною і комунікативною завершеністю. Свій гумористичний ефект мініатюра реалізує за допомогою ЛКФ.

Спільним для АГВ і НЖ є реалізація ЛКФ лінгвістичного або ситуативного гумору. Основою ситуативного гумору є порівняння предметів, які за своєю природою не підлягають зіставленню. Недоречне зіставлення предметів може здійснюватися як за допомогою малюнка, так і слова. АГВ значно відрізняються від НЖ своєю поверхневою структурою: АГВ нагадують короткі монологічні тексти, НЖ тяжіють до діалогів. В АГВ автор жартує один на один із читачем. У НЖ учасники діалогу за бажанням колективного автора стають творцями веселого, потішного, а читачі - пасивними співучасниками гумористичної ситуації.

Гумористичний “вибух” в умовах НЖ відбувається в зоні реми, у фінальній частині, як правило, у мовленні другої діючої особи. Різниця у досвіді та віці комунікантів специфічно фіксується антропонімами типу *Archie, Betty, Willy, Nelly*, а також іменами з прозорою мотивацією / *Woreproof, Perkinson, Littletown, Neartown, Simpson*/.

Гумор продукується першим комунікантом, що готує умови для створення неочікуваної ситуації. Гумористичний ефект виникає внаслідок опозиції контрастуючих поглядів

комунікантів. У поверхневій структурі НЖ гумористичний ефект створюється комунікантами, учасниками діалогу. Реципієнт, як і колективний автор, перебуває за текстом. Гра ситуаціями – основне призначення ЛКФ у текстах НЖ. Концептуальними у НЖ є: а) слова; б) словосполучення; в) речення. Як і в АГВ, концептуальні блоки не підлягають згортанню, без них неможливе існування гумористичних текстів. Ситуативний гумор (СГ), звичайно, проявляється у грі думкою та досвідом комунікантів.

Young Doctor – “ *Why do you always ask your patients what they have for dinner?*”

Old Doctor – “ *It’s a most important question, for according to their menue I make out my bills.*”

У цьому НЖ читач є свідком осмислення речення - “*What they have for dinner*”. Молодий лікар цікавиться методикою лікування, а старий лікар – грошима, які можна одержати від пацієнта (статус пацієнта, безумовно, визначається тим, яку їжу він вживає). Або :

Prof. “ *Why ?* “

Fresh. “ *I don’t feel well*”.

Prof. “*Where don’t you feel well?*”

Fresh. “ *In class*”.

Професор цікавиться, що болить у студента (*Where don’t you feel well?*”), а студент у своїй відповіді стверджує, що йому погано на заняттях. Таким чином, різне осмислення комунікантами слова *where* породжує гумористичний ефект. Тут ЛКФ грає як досвідом (досвід у професора і студента різний), так і думкою (кожний із них має свої цілі). Гумористична ситуація може зумовлюватись і некоректним висловлюванням:

- *There’s a man outside with a wooden leg, Mr. Smith.*

- “*What’s the name of his other leg?*”

Питання “*What’s the name of his other leg?*” стало можливим завдяки синтаксичній некоректності репліки першого комуніканта. Винахідливість і кмітливість другого комуніканта покладені в основу гумористичного вибуху.

ЛКФ творить лінгвістичний гумор у неавторських жартах шляхом обігравання слів, їх форм, звуків, структур та фразеологізмів. Частіше дієвість ЛКФ проявляється в процесі семантичного обігравання слів. Обігравання словосполучень відбувається у синтаксичному і фразеологічному контекстах. Одним із головних засобів реалізації ЛКФ у неавторських жартах виступає омонімія - обігравання ідентичних за формою, але різних за значенням одиниць.

Пов'язаність мовної і ситуативної гри породжує ситуативно-лінгвістичний гумор - нетрадиційне бачення когнітивного процесу ЛКФ.

У текстах НЖ, як і в АГВ використовується адаптивність мовних одиниць для гумористичної експлікації наявного соціального/ лінгвістичного досвіду комунікантів.

При створенні гумористичного ефекту ЛКФ використовує вербальні та невербальні засоби. Мовне оформлення інновацій-думок у гумористичних текстах залежить від лінгвокреативної здібності автора і тезауруса реципієнта.

Дієвість ЛКФ особливо проявляється у зонах теми і реми тексту. В зоні реми ЛКФ реалізує коментування того, що було подано у зоні теми.

Топікові слова інтегрують текстоутворюючу і лінгвокреативну функції.

In America there are two classes of travel – first class and with children.

У цьому прикладі слово *classes* виконує одночасно топікову, текстоутворюючу та лінгвокреативну функції: воно вказує на предмет мислення, є маркером ЛКФ, з'єднує компоненти тексту.

Топікові слова виконують також сигналізуючу функцію, вони “налагоджують” адресата на тему, настроюють на “приголомшуючу” думку.

Diamonds are girl's best friends (A.Loos).

A richman is nothing but a poor man with money (W.Fields).

I never knew a girl who was ruined by a book (J.Walker).

Монотопічність цих текстів зумовлюється обмеженням обсягом, компресійним викладом нового бачення картини світу,

а також перцептивними можливостями адресата. Маркерами ЛКФ виступають в АГВ топікові слова, за ними - словосполучення і речення. Вибір референтів, предметів думкомовлення у текстах зумовлюється дією соціальних факторів. В АГВ на відміну від неавторських жартів простежується тематичне тяжіння до мистецтва. В неавторських жартах перевага надається побутовим темам, сім'ї та стосункам між людьми.

Призначення ЛКФ - це породження нових думок, які підпорядковують собі мову у відповідності з її іманентними закономірностями.

ЛЕКЦІЯ 5 ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ ТЕКСТІВ

Серед текстів малого жанру особливе місце посідають висловлювання видатних людей, де в стислій формі пропонується суб'єктивне бачення навколишнього світу. Авторські гумористичні висловлювання (АГВ) вживаються як коментування сталих конвенційних поглядів. АГВ відрізняються автосемантичністю, що наближає їх до епіграм, лимериків, загадок, прислів'їв тощо. За АГВ криється значно більший обсяг інформації, ніж у їх поверхневій структурі. Значення АГВ складається зі змісту компонентів висловлювання та прагматичної настанови автора. АГВ відносять до художніх текстів малого жанру, про що свідчить, зокрема, їх експресивність та емоціональність. АГВ реалізують змістовно-концептуальну інформацію. Їм не притаманна фабульність, вони не відзначаються наявністю заголовка. Характерною ознакою АГВ є відсутність хронотопу. Оригінальність і сила АГВ проявляються в лаконізмі, вони діють "як бойові пружини" (Пропп, 1976:26). Мовотворча функція (МТФ) цих текстів націлює на нове усвідомлення об'єктів, що подається у формі їх несерйозного гумористичного бачення. АГВ співвідносяться з комунікативними одиницями вищого рангу. Їм притаманні основні категорії тексту, а саме: інформативність, зв'язність, модальність, жанрово-стилістична репрезентація. Референти АГВ

охоплюють широкий спектр денотатів (Колшанський, 1987:38-39) матеріального та ідеального гатунку. АГВ, як й інші художні тексти, позначені антропоцентризмом.

АГВ за своїм характером належать до нетипових текстів (Кобякова, 1996). З'ясування суті цього терміна має неабияке значення для розпізнання статусу АГВ серед інших текстів, з одного боку, та розкриття впливу АГВ на характер реалізації МТФ, з іншого. Серед текстів виділяються художні та нехудожні, типові та нетипові, тексти-артефакти та мента-тексти. Розмаїття текстів обумовлюється просторовою позицією, з якої автор спостерігає і коментує факти (Дейк, 1978:331). Спільною рисою для всіх текстів є наявність семіозису – адресанта, самого тексту та адресата. Вихідну позицію посідає адресант: “Говорящий пробивается в чужой кругозор, строит свое высказывание на чужой территории. На его, слушателя, апперцептивном фоне» (Бахтин, 1975:95). Бажання реалізувати прагматичні інтенції примушує мовця бути особливо уважним до матеріалізації своїх думок. Автор тексту стимулює читача (слухача) до розумових операцій, створює основу для референційного акту, встановлює відповідність із екстралінгвістичною дійсністю. Соціальний та лінгвістичний досвід допомагають реципієнту розпізнати референта і осмислити те, що подається у тексті. Важливу роль при побудові текстів відіграє адекватне співвідношення теми і реми, пресупозиції і фокуса (Дейк, 1978:315). Навмисне порушення відношень зазначених категорій, некоректне вживання вербалізаторів залишає сліди на характері текстів, на їх стандартності або типовості. Текст відзначається структурною, композиційною та семантичною єдністю. До основних належать категорії інформативності, зв'язності та повторюваності. Текст – це острівець організованої, впорядкованої комунікації. Наявність основних категорій тексту об'єктивує дійову силу термінів “стандартний” або “типовий”. Відсутність певних категорій обумовлює його віднесення до нестандартних або нетипових. До типових текстів належать завершені інформативні тексти - функціонально орієнтовані, структурно-змістовні та прагматико-комунікативні, відкриті до осмислення, дискретні за формою та

змістом. Кожній групі текстів притаманні певні прерогативи. Так, для художнього тексту показовою є реалізація естетичної функції, а для наукових текстів – когнітивної. Інформативність – облігаторна категорія як для художніх, так і для наукових текстів. Тексти реалізують фактуальну або концептуальну інформацію, причому концептуальна інформація переважно належить художнім текстам, серед них – АГВ.

Тексти вивчаються у руслі агностичних, конструктивних, комунікативних і навчальних параметрів. Різноманітність текстів проявляється в наявності атрибутів – великих і малих форм, інформативних і неінформативних, емоційних і неемоційних, усних і письмових, вербальних і невербальних. Текст як елемент культури виступає важливим інгредієнтом конвенційних канонів і традицій. Як об'єкт літератури текст корелює із грою за змістом, з ритуалом – за формою. У текстах репрезентуються реальні та ірреальні події, зберігаються традиції минулого, у домислах і фантазіях створюються нові моделі картин світу. Змістові опозиції дане:: нове, відоме:: невідоме, важливе:: неважливе, тривіальне:: нетривіальне, серйозне:: несерйозне по-різному матеріалізуються в текстах. Типові тексти на відміну від нетипових характеризуються наявністю логічної зв'язності, ригористичної форми і структурно-композиційної даності. У нетипових текстах формальні зв'язки превалюють над змістовними (Швачко 1992), тому тут не реалізуються такі категорії, як заголовок, сюжет, зачин, кінцівка. Тексти з невідзначеними категоріями (прислів'я, загадки, висловлювання) розміщуються в антологіях за тематичним принципом.

Все аномальне сприймається на фоні певного стандарту, норми. Нормою художнього тексту (ХТ) є наявність фабули, образної системи та специфічної композиції. Ідейно-образна система ХТ реалізується у його змісті, якому підпорядковані поверхнева структура та композиція. Релевантним для нетипових текстів є дисгармонія між формою та змістом. Порівняйте наявність інформативних лакун у скоромовках, дитячих римуваннях:

Swinging, swinging, swinging high,

Swinging, swinging, swinging low.

Snap, snap, snap your fingers,

Tap, tap, tap your toes.

Hot cross buns! Hot cross buns!

One a penny, two a penny. Hot cross buns!

High stepping horses, High stepping horses,

High stepping horses

Jiggity, jiggity jog!

Категорія змісту подана в АГВ референтом думки. Сюжет, фабула тут не є валідними. Ідея висловлювання обумовлена інтенцією автора – реалізувати гумористичний ефект.

За композицією АГВ складаються із зон теми та реми. В зоні реми МТФ дає збій категорії зв'язності, обриває логічний зв'язок між темою і ремою, завершує комунікативну інтенцію адресанта.

АГВ належить, як зазначалося вище, до нестандартних текстів, у яких відсутні заголовки, структурний поділ на частини. Ці тексти лінійно подані простими і складними (паралельними або кумулятивними) сполученнями, що вербалізують авторське несерйозне бачення референтів. Пор.:

My father never raised his hand to any one of his children except in self-defense (Fred Allan).

A celebrity is one who is known to many persons he is glad he doesn't know (H.L.Mencken).

How can one stop a dead fish from smelling? – Cut off it's nose (Fred Allen).

Невеликі за розміром, стилістично компресовані, семантично модифіковані АГВ складають групу нетипових текстів. Родовою формою для цього виду є художні тексти. Спільною для них є прогнозуюча функція. Пор. вірш, притчу, висловлювання, оповідання тощо. Жанр (у руслі того або іншого функціонального стилю) позначений дієвістю конструктивного принципу, специфікою композиційної організації матеріалу та стилістичної репрезентації (Кожин, 1982:156). До текстів малого жанру належать афоризми, парадокси, байки, прислів'я, семантика яких обумовлюється фактором стильової приналежності (Тураєва, 1986:15). В АГВ речення “зв'язані за змістом між собою в

рамках загального задуму автора” (Николаєва, 1978:6). Цільність тексту АГВ передбачає не тільки лінійно поданий зв’язок частин, але їх внутрішню упорядкованість, координаційну співвіднесеність (когерентність). У нетипових текстах спостерігається розрив між цільністю і зв’язаністю. Тематична єдність нетипових текстів забезпечується лексичним повтором та іншими видами когезії. Когерентність АГВ є ілюзорною, що експлікується розривом між даним і новим, інтродукцією і фокусом. Пор.:

Be wisely worldly, but not worldly wise (Quartes).

Orthodoxy is my doxy; but heterodoxy is another man's doxy (Wartburton).

I have nothing to declare except my genius (O.Wilde).

Принципи кооперації за Грайсом (Грайс, 1985:217-237) тільки частково виправдовують себе в АГВ. Діючими тут є принципи інформативності та релевантності, в той час як принцип ясності має умовний характер. Порушення положень Грайса обумовлюється комунікативно-прагматичними настановами автора і відповідними засобами їх вербалізації (Кобякова, 1996). Ознаки текстовності АГВ проявляються в прагматичній цілеспрямованості авторської думки, інтенцій на створення стану релаксації. В АГВ закладена суб’єктивна оцінка і світ уявляється не таким, який він є, а таким, як про нього думає автор. Пор.: *Experience is the name everyone gives to his mistakes (O.Wilde).*

У нестандартних, подібних до АГВ текстах (прислів’ях, загадках), відсутні сильні позиції. Функцію привернення уваги тут виконують топікові слова, що інтегрують текст. Часові параметри АГВ мають характер панхротопу, стягнення. Пор.:

- *What is the difference between a schoolmaster and an engine-driver?*

(One minds the train, and the other trains mind).

- *What is the difference between a cat and a comma?*

(A cat has its claws at the end of it's paws, a comma - it's pause at the end of a clause).

Антропоцентризм цих текстів проявляється, зокрема, у спілкуванні автора з читачем, у їх розмірковуванні про сутність

буття. Авторська думка в АГВ потребує значної уваги адресата та неодноразового прочитання тексту. Пор.:

When a man teaches something he does not know to somebody else who has no aptitude for it and gives him a certificate of proficiency, the latter has completed the education of a gentleman (B.Show, V:253).

Дистантність подібних дефініцій породжує парадокси, складні конструкції та інгерентні контрасти, що взаємно виключають один одного, але об'єднуються в АГВ попри їх несумісність. Пор.:

You will never write a good book until you have written some bad ones (B.Show).

The only way to get rid of temptation is to yield to it (O.Wilde).

Very few man, properly speaking, live at present, but are providing to live in future time (J.Swift).

The only thing to do with good advice is to pass it on (O.Wilde).

Зміст АГВ складається із взаємодії поверхневої структури з її контекстуальною, ситуативною і пресупозитивною інформацією. В АГВ двозначність, на відміну від типових текстів, виступає як норма та їх прерогатива. МТФ у цих текстах грає і формою і змістом. Пор.:

Nothing looks so like innocence as an indiscretion (O.Wilde).

АГВ відрізняються високою компресією стилістичних засобів, з одного боку, і неочікуваним поданням рематичної зони, з іншого боку. Слово *indiscretion* “неввічливість”, “нечемність”, “нескромність” притягується до слова *innocence* “невинність”, “простота”. Контекстуальна гіперсемантизація і синонімізація стали очевидними завдяки мовотворчій діяльності автора, який “погрався” як морфемою *in-*, книжними словами (*indiscretion*, *innocence*), так і думкою про неспіввіднесеність вказаних референтів за межами афоризму. Феномен мовленнєвих синонімів є показовим для нестандартних за формою і нетипових за значенням АГВ. Пор.:

Ambition often puts men upon doing the meanest offices; so climbing is performed in the same posture with creeping (J.Swift).

No wise man ever wished to be younger (J.Swift).

Близькість *climb* - *creep*, віддаленість *wise* - *young* використовуються автором в його грі думкою та словом. Зміна традиційних кореляцій *wise* - *foolish*, *old* - *young*, переосмислення та гіперсемантизація цих слів сприяють появі контекстуальних антонімів (*wise::young*). На відміну від слів потенційних, що виникають без настанови на творчість (як нейтральні заповнювачі пустих клітин парадигми), okazionalni слова творяться попри традиційні канони і, як правило, з настановою на нову форму (Земська, 1981:184).

Гра думкою, попереднім досвідом, традиціями породжує нові сентенції, відмінні від вихідних. Втрачаючи утилітарний практичний характер, вихідні висловлювання матеріалізуються в несерйозних судженнях - інноваціях типу *The great secret of happiness in love is to be glad that the other fellow married her* (H.L.Mencken).

МТФ нестандартних текстів втілюється у поверхневій структурі АГВ, у римуванні, що перетворює ці мента-тексти у зразки для цитування.

The consolidation of a passion into an enduring intimacy generally puts an end to sonnets (B.Show).

Компоненти АГВ інтегровані дієвістю МТФ, інтенцією автора створити гумористичний ефект. АГВ та інші тексти зі спільною МТФ (що грає формою та змістом) утворюють парадигму малого жанру. За допомогою МТФ породжуються афоризми, висловлювання, які вражають адресата парадоксальною неочікуваною думкою. АГВ не вживаються з традиційними тлумаченнями, бо вони глибоко суб'єктивні та розраховані на ефект фасуїнації. Пор.:

When it is not necessary to change, it is necessary not change (Falkland).

In two words: im possible.

You can include me out (Goldwyn).

Fashion is what one wears oneself. What is unfashionable is what other people wear (O.Wilde).

Men have a much better time of it than women. For one thing, they marry later. For another thing, they die earlier (H.L.Mencken).

В АГВ відгукується змагання витончених думок на позначення референтів.

Як відомо, тексти відносять до комунікативних одиниць. Але поряд із цим їм притаманні ізоморфні номінативним одиницям риси: вони відкриті процесам скорочення та пролонгації. Внаслідок скорочення з'являються тези, анотації, резюме, а внаслідок пролонгації - серіали, коментарі, тексти-домисли тощо. Як і слова, деякі тексти (прислів'я, висловлювання, промовки, загадки) відносять до готових для вживання одиниць. Так, в односкладних реченнях (заголовки, накази, прохання) номінативні одиниці одержують "комунікативний" заряд. З іншого боку, складні номінації (типу *a give – me – my – money – back – or - I – kill - you expression*) відносять ретроспективно до комунікативних одиниць. Змінюваність, деривація текстів очевидна із появою вторинних комунікативних одиниць, що утворюються від прислів'їв, загадок, афоризмів тощо. Текстові інновації охоплюють не тільки поверхневу структуру, але також семантичні зсуви: від серйозного до несерйозного, від буквального до фігурального, від практичного до непрактичного, від очевидного до ірреального, від урочистого до гумористичного і т.д. (Швачко, 1992).

Модифікації простежуються в трансформаціях типу *Any would not work, neither should he eat (Bible) → He who doesn't work, neither shall he eat (proverb)*. *A prophet is not without honour, save in his own country, and in his own house (Bible) → There is no prophet in the native country (proverb)*. Оновлення форми в цих випадках не зачіпає семантичних зрушень. Але тексти малого жанру можуть перетворюватись в інші комунікативні одиниці – за формою і змістом. Так, прислів'я *Two is company, three is none* О.Уальдом перетворене в авторське висловлювання *In married life three is company, two is none (O.Wilde)*.

Семантичні модифікації очевидні і в подальших текстових дериваціях :

A friend in need is a friend indeed → A friend in need is not a friend indeed.

A wolf in sheep's clothing (proverb) → A sheep in sheep's clothing (E. Goose).

The devil is not so black as he is painted (proverb) → Most women are not so young as they are painted (M. Beerholm).

Live and learn → We live and learn but not the wiser we grow.

Take care of the pence and the pounds will take care of themselves (Carrol) → Take care of the minutes, for hours will take care of themselves (Chesterfield).

Таким чином, стилі за формою АГВ відзначаються характером семантичного наповнення, вербалізацією неконвенційних думок стосовно людського буття. Нетиповий характер АГВ об'єктивується відсутністю сюжетної лінії, наявністю семантичного зрощення, специфічних поверхневих та глибинних структур, а також дериваційною вторинністю. АГВ – це типовий локус реалізації мовотворчої функції, переорієнтації соціального та лінгвістичного досвіду носіїв мови.

ЛЕКЦІЯ 6 МОДЕЛІ СИНТАКСИЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Існує два основних типи синтаксичного зв'язку між словами в реченні - сурядність і підрядність. При сурядності зв'язок між словами характеризується рівноправною залежністю, а при підрядності слова вступають у нерівноправні відношення. Пор.: англ. *cap and coat, pushed and planted, the woman and children, old and worn, looked and smiled*; рос. *крепок и строен, груб и неприятен, спокойный и бесстрастный, богатая и веселая, благополучие и процветание*; укр. *відкрив і затремтів, великий і процвітаючий, крісла і диван, мирний і тихий, добрий і чесний, гній та глина* - перебувають у рівноправній залежності. У словосполученні даного типу неможливо поставити питання від одного слова до іншого, немає тут можливості вказати ведучий головний член фрази. Залежність з'являється на семантичному рівні. Прикладами лексичної несумісності можуть бути одиниці типу англ. *a student and merrily, a cow and an echo, cap and jump, old and looked*; рос. *веселая и прыгать*; укр. *крісла і затремтів*.

Відношення синтаксичної нерівноправності виражається підрядністю, яка вказує на слово, що залежить від іншого. Пор.: англ. *to sing (how?) merrily, to think (of what?) of the danger*; рос. *идти (как?) пешком, надеяться (на что?) на лучшее*; укр. *каміння (яке?) біле, рівняння (на кого?) на передових*.

Сурядний зв'язок буває закритим і відкритим. При першому у відношення сурядної залежності вступають дві одиниці. Пор.: англ. *either James or I; the students as well as the teacher; not only the flowers, but even the grass*; рос. *не читал, а писал; как взрослые, так и дети*; укр. *не тільки робітники, але й селяни; коротка, але цікава розповідь*.

При відкритому зв'язку кількість слів, що вступають у відношення сурядної залежності, теоретично є необмеженою. Пор.: англ. *Could concentrate immediate attention on the donkeys and tumbling bells, the priests, patios, beggars, children, crowing, cocks, sombreros, cactushedges, old high villages, goats, olive-trees, greening plains, singing birds in their cages, water-sellers, sunsets, melons, miles, great churchers, pictures, and swimming gray-brown mountains of the fascinating land (I. Galsworthy)*; рос. *Мелькают мимо будки, бабы, мальчишки, лавки, фонари, дворцы, сады, монастыри, бухарцы, сани, города, купцы, лачужки, мужики, бульвары, башни, казаки, ангелы, магазины, люди, балконы, львы на воротах и галки на крестах (А.Пушкин)*; укр. *Все це ворухиться, дихає, курить, горить, кричить, лається, гукає, мекає, ірже, ігігає, ремігає, позіхає, кувікає, хреститься, божиться, матюкається, запрягається, пахне, кудкудахтає, квокче, смалить одне одного на руках, грає на гармонію, на скрипку, причитує, п'є квас, їсть тараню, лускає насіння і крутиться на каруселі (О.Вишня)*.

Слова, що вступають у відношення сурядної залежності поєднуються за допомогою єднальних, розділових і протиставних сполучників. Пор.: англ. *and, not only ... but also, neither ... nor, as well as*; рос. *и, да, не только, не столько, сколько, как... так, что..., что*; укр. *і(ї), та (і), ні... ні, як ...такі, не тільки...а (але) й, не лише ...а (але) й*.

Підрядний зв'язок поданий способами узгодження, керування

та прилягання. Під узгодженням (англ. *agreement*) розуміють таке відношення між словами, що виражається у формальній підрядності залежного члена. Пор.: англ. *this pen – these pens, that book – those books, three students*; рос. *белое пятно, белый хлеб, белая ночь*; укр. *червона рута, червоний стяг, червоне коло*.

В англійській мові цей зв'язок має обмежену сферу вживання, бо тут не існує граматичної категорії роду і недостатньо представлені відмінкова система та категорія числа.

Узгодження в англійській мові ми спостерігаємо:

- а) між вказівними займенником та іменником: *this book – these books, that student – those students*;
- б) між неозначеним артиклем та іменником (у множині неозначений артикль відсутній): *a pen – pens, a pencil – pencils*;
- в) між підметом і присудком (у числі та особі): *I go, he (she, it) goes, we (you, they) go*;
- г) між формами дієслова головного і підрядного речення: *Gabriel asked who was playing up there (Maugham); He asked if she heard him (Lawrence)*.

У російській та українській мовах підпорядковуюче і підпорядковане слово узгоджуються в роді, числі та відмінку. Пор.: рос. *Горемыка я, горемыка несчастная (И.Тургенев); Пожалей ты меня, сироту несчастную. (А.Чехов); Услыша суд такой, мой бедный соловей вспорхнул и полетел за тридцать земель (И.Крылов)*; укр. *Але не сонце освітлює їхнє єднання на все життя, не пісня роздольна, радісна, а смуток, тривога, розлука, що живе все тут і не зникає (О.Гончар); Тиху задуму вечірню напрасне буря розвіяла (Л.Українка)*.

Узгодження в англійській мові відбувається за семантичними чинниками, а не за формальними ознаками, внаслідок чого зв'язок між словами має характер прилягання:

		Англійська
Російська	<i>большой стол</i>	<i>wonderful story</i>
	<i>большая земля</i>	<i>nice story</i>
	<i>большое озеро</i>	<i>interesting story</i>
Українська	<i>голубий колір</i>	<i>blue lake</i>
	<i>голуба річка</i>	<i>blue sky</i>

	голубе небо	big table
--	-------------	-----------

Прикметники у правій колонці не змінюються, вони підпорядковуються іменникам тільки за семантикою.

Спільним для порівнюваних мов є те, що синтаксичний зв'язок слів базується на принципах семантичного узгодження. Ми можемо сказати: англ. *great man, big house*; рос. *дубовая роуца, веселый человек*; укр. *гарні очі, зелений ліс*. Але алогічним є словосполучення типу англ. *great ink, cheese iron*; рос. *сосновый дуб, масляное эхо*; укр. *гороховий вітер, кожане золото*.

У мовах трапляються випадки неповного узгодження: англ. *The sheep were spread out roughly in the shape of a figure eight (Norris); Without me in between you would seem a different species (G.Galsworthy)*; рос. *Боялась и не могла есть и вставала обыкновенно из-за стола голодной (А.Чехов)*; укр. *Стояня попрямував долиною, що тягнулась до Дніпра (С.Скляренко); По боках річки розсіялося велике підгірське село Грушатичі (І.Франко)*.

Типом підрядного зв'язку є керування (англ. *government*), яке полягає в тому, що вибір підлеглого слова і його форми залежить від головного. Пор.: англ. *to take interest in smth*; рос. *любоваться видом, касаться того вопроса*; укр. *заходиться щось шукати, зашарітись від сорому, звернутись до кого-небудь*.

Керування може бути безприйменниковим (англ. *to read smth*; рос. *любоваться видом*; укр. *читати рядки*) і прийменниковим (англ. *to take care of, to be interested in*; рос. *браться за ум*; укр. *стежити за ним*). У російській та українській мовах чимало відмінкових закінчень набувають підпорядковувані слова, спостерігається морфологічно-синтаксична залежність слів у реченні. В англійській мові керування позначене наявністю або відсутністю прийменників: *to watch smb, to look at smb, to see in smb, to see off smb, to go in for sports, to get up, to get on* і т.п.

Керування може бути присубстантивним (англ. *the reading of the book*; рос. *интересы дела*; укр. *читання книги*), приад'єктивним (англ. *busy in, certain of, cruel to, familiar to*; рос. *занятый чем-либо, уверенный в чем-либо, ком-либо, жестокий по*

отношению к кому-либо, чему-либо; укр. жадібний до науки, рвучкий до роботи, безстрашний в бою, достойний пошани), приад'єслівним (англ. *to think of, to listen to, to succeed in, to work at*; рос. *просить о чем-либо, умереть от голода, страдать от чего-либо, работать над чем-либо*; укр. розглядати питання, учитись на лікаря, розумітись на чому-небудь), приприслівниковим (англ. *better than ever*; рос. *лучше чем когда-либо*; укр. *краще ніж*).

Перехідні слова семантично неповноцінні: вимагають смислового завершення (*completeness*). Пор.: англ. *to read a text, to visit a friend*; рос. *читать книгу*; укр. *читати лекцію* і т.д.

Вибір слова (сполучення) залежить як від структури мови, так і від семантики слів. Пор.: англ. *I intend to come; I suggest that you should come; Please, show me the way; Explain to me this rule, kind (thoughtful) of you, anxious about his son's health, anxious for news, anxious to start*; рос. *идти по улице, говорить на украинском языке, по словам Шевченко, разбираться в чем-нибудь, прийти по вкусу, ухаживать за кем-нибудь, принимать во внимание, приходит в голову*; укр. *іти вулицею, говорити українською мовою, за словами Шевченка, знатись на чому-небудь, припасти до смаку, упадати коло кого-небудь, брати до уваги, спадає на думку* і т.д.

У сполученнях укр. *гірка полинь, яскравий папір, синє море* головним семантичним і структурним членом слід вважати *полинь, колір, море*. У сполученнях англ. *to have a walk, to give a push, to pay attention, to say good-bye*; рос. *оказывать влияние, выполняют работу, проводит испытания, вести учет*; укр. *звернути увагу, не брати в голову* і т.д. в дієсловах десемантизоване основне значення сконцентроване на імені; граматично центральний елемент має ознаки тільки формальної незалежності. Таким чином, у дієслівно-об'єктивних сполученнях створюються відношення комплетивності, реалізується поляризація граматичної і семантичної інформації.

Таке перехрещення відношень характеризує й інші види комплетивних зв'язків. Пор.: рос. *кило хлеба, горсть зерна, мешок хлеба* (*кило, горсть, мешок* – граматично автономні; *хлеба,*

зерна – семантично автономні). Розрив семантичної і граматичної автономностей притаманний і англійським сполученням типу *five pounds of flour, a sack of corn, an ounce of silver*.

В англійській мові найпоширенішим видом підрядного зв'язку є прилягання (*parataxis*). Прилягання – це такий вид синтаксичного зв'язку, при якому залежність підпорядкованого виражається позицією, смислом залежної граматичної функції слова: англ. *to read well, to read aloud, to sing softly, to laugh merrily*; рос. *внимательно слушать, ехали разговаривая, чтение вслух, знакомство на коротке*; укр. *читати рядок за рядком, жадібно слухати*.

Прилеглими словами можуть бути прислівники, прикметники (для англійської мови), дієслова (у формі інфінітива), дієприкметники, тобто невідмінювані повнозначні (знаменні) слова: англ. *to read well, to write accurately, ready to answer, anxious to go*; рос. *читать бойко, готов служить, кофе поваршавски*; укр. *повинні вчитись, ладен зробити, розмовляти голосно* і т.д.

Пояснювальними словами у сполученнях є різні частини мови. Пор.: англ. *time to go, first to come, very well, want to know, one to go, happy to know*; рос. *время идти, очень хорошо, хочу знать, петь весело*; укр. *час відправлятись, схильний думати, дуже цікаво, дуже гарно*.

Види підрядного синтаксичного зв'язку – узгодження, керування і прилягання – мають різний ступінь розповсюдження в англійській, російській та українській мовах. Аналіз 1100 сполучень, що виражають зв'язок підрядності в кожній із мов, показує, що російській і українській мовам притаманне більш за все узгодження, в той час як англійській – прилягання і керування (див. табл.11). Висока частотність узгодження в російській і українській мовах (60 і 53 % відповідно) пояснюється розвинутою флективною системою цих мов.

Таблиця 11 - Реалізація синтаксичного підрядного зв'язку

Вид зв'язку	Англійська мова		Російська мова		Українська мова	
Узгодження	266	24%	660	60%	585	53%
Керування	430	39%	300	27%	353	32%

Прилягання	404	37%	140	13%	165	15%
------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Хоча узгодження, керування, прилягання виражаються у порівнюваних мовах однаково флексіями, службовими словами, порядком слів, інтонацією, використовуються ці засоби по-різному. Їх функціонування детермінується іманентними законами кожної мови. Наприклад:

Рос. *В рудничном дворе все как обычно: кто стоял, ожидая напарника, чтоб идти к лаве, кто перематывал портянки, а кто просто отдыхал после трудового пути, прислонившись под креплением. Капало с кровли. Лампы мигали робкими морковного цвета огоньками* (Т.Рыбак. Красный снег).

Укр. *На сходах, на траві в холодку сиділи хлопці юрбами – курили, вінками - дівчата – ген-ген-ген... Шумно. А над прапором червоний майорить високо і на стіні – афіша фарбована ...* (А.Головко. Пасинки стени).

Англ. *Nearly a year later, in the month of October, 18, London was startled by a crime of singular ferocity, and rendered all the more notable by the high position of the victim. The details few and startling* (R.L.Stevenson. The Garew Murder Gase).

Висока частотність вживання флексій спостерігається в російських і українських текстах, де із 45 і 26 слів відповідно флективно оформлено 26 і 16 слів. А в англійських реченнях із 38 слів тільки 3 слова мають флексію –ed; -s.

Синтаксичні зв'язки між словами виражаються за допомогою прийменників. Пор.: англ. *in, of, by*; рос. *в, к, после, с, вблизи*; укр. *на, в, над*. Співвідношення флективних слів і прийменників у російській та українській мовах виражається в прикладах відповідно як 26:6 і 16:5. В англійському тексті це співвідношення виражається як 3:6. Обмеженість флективної системи англійської мови компенсується порядком слів, службовими словами та інтонацією.

Існує певна залежність між порядком слів у реченні та структурою мови. В англійській мові використовується прямий і зворотний порядок слів. Зворотний порядок використовується в питальних реченнях для реалізації експресивності висловлювання. Прямий порядок слів в англійській мові

вживається значно частіше, ніж в російській і українській мовах. Аналіз 875 речень у кожній мові свідчить про те, що прямий порядок слів в англійській мові спостерігається приблизно у 80% із 875 речень, в той час як у російській і українській мовах цей порядок слів трапляється в 59 і 53% речень відповідно (див.табл.12). Співвідношення прямого і зворотного порядку слів свідчить про те, що в російській і українській мовах суворой ригористичной послідовності не існує.

Таблиця 12 - Співвідношення прямого і зворотного порядку слів

Мова	Англійська		Російська		Українська	
Кількість речень	875		875		875	
Порядок слів	прямий	зворотний	прямий	зворотний	прямий	Зворотний
	713	162	522	353	465	410
Співвідношення у відсотках	81,5	18,5	59,7	40,3	53,2	46,8
Співвідношення у частинах	4	1	1,5	1	1,1	1

Грамаічна вагомість порядку слів в англійській мові приводить до того, що інверсія набуває тут спеціального синтактико-стилістичного значення. Пор.: англ. *Out came the chaise in went the horses, on sprang the boys, in got the trevellers* (Ch.Dickens).

При перекладі російською мовою недостатньо використовувати тільки інверсію, очевидно, тут слід звернутися до лексичного нарощування. Пор.: рос. *Дружно выкатили карету, мигом впрягли лошадей, бойко вскочили возницы на козлы и путешественники поспешно уселись в карету.*

Випадки інверсії спостерігаються в розмовній англійській мові, якщо предмет виражений іменником, неозначеним або вказівним займенником, а за прислівником іде присудок. Пор.: англ. *Off went John! Away flew my hat! In came the others. Out with it! Away with them!*

У російській та українській мовах слова в реченні вільно переміщуються. Так, речення (рос.) *Петр читает книгу*, а (укр.) *Петро читає книжку* може мати шість структурних варіантів, а в англійській мові - тільки один варіант: підмет – присудок – додаток.

Академік Булаховський Л.А., стосовно порядку слів у російській мові зазначає:

“В русском языке, при его богатой системе флексийных признаков, порядку слов принадлежит не столько собственно-синтаксическая, сколько стилистическая роль: в порядке слов русского языка относительно мало обязательного” (Булаховский Л.А. Курс русского литературного языка. Киев – Харьков, 1933. - С. 348).

Це стосується також і української мови.

В англійській мові виділяється ціла група слів, що використовуються для збереження моделі речень. Це стосується перш за все, слів *it*, *there*

There was just a tingle of reproach in his tone (Th. Dreiser). It isn't that I feel so badly, dearest... It is likely to have a soothing effect on him. I'm sure, as it has on me many times in the past (Th. Dreiser).

It може використовуватись як додаток:

I think it's a pity that you didn't try harder. I count it an honour to serve it.

Крім цього, *it* функціонує у сполученнях типу *bake it hard, burn it black, colour it red*. Роль лексеми *it* зростає з використанням її у безособових і емпатичних реченнях типу:

It is high time. It's seven o'clock. It's nearby. It's a stone's throw. It is a great pity. It is you who came. It is you who were mistaken.

Поруч з лексемою *it* в англійській мові використовуються й інші слова, так звані слова-заступники, основна функція яких

полягає в тому, щоб позбавитись повторення при викладі та зберегти моделі, властиві для англійської мови.

I can lick you! – I'd like to see you try it. – Well, I can do it. – No, you cant either. – Yes, I can. – No, you can't. - I can. - You can't. – Can! – Can't!.. I ain't afraid. – You are. – I ain't. – You are... Go away yourself. – I won't. – I won't either (M. Twain).

Слова-заступники використовуються як засіб вираження синтаксичної закінченості речень і словосполучень, які передбачають у двоскладному реченні наявність двох головних членів, а в словосполученні – тільки провідного члена. Слова-заступники відносять до різних частин мови: займенників (*it, one, they, we, that, hers*), дієслів (*can, do, need, have*), часток (*to*), іменників (*thing*) і т.д. Відновлюючи відсутній елемент, слова-замінники можуть набувати конкретного значення: *This pen is better than the one you gave me yesterday* (*one = pen*). *The main difficulty is that of finding a dictionary* (*difficulty = that*).

Для мов, що тут порівнюються, притаманний як прямий, так і зворотний порядок слів. При цьому англійська мова характеризується більш суворим обмеженням порядку слів, і зміна послідовності слів спричиняє модифікацію смислу.

Структурі речення в англійській мові притаманна контактність елементів, що спостерігається у словосполученнях – субстантивних, ад'єктивних, дієслівних, адвербіальних. Іменники англійської мови співвідносяться з іншими частинами мови за допомогою прийменників: *a student of our Institute, a book of a pupil, a desk of my father* і т.д.

Іменник може мати при собі постпозитивне прийменникове означення типу *a pen of mine, a copy-book of his, greetings of ours*. В англійській мові реалізуються сполучення типу *stone wall, rose garden*, що не властиво російській та українській мовами, в яких

іменники характеризуються наявністю багатої флективної системи.

Означення при іменнику в англійській мові в основному стоять препозитивній позиції. Якщо вживається декілька означень, то найбільш вагоме означення розміщується безпосередньо перед іменником: *large black eyes, some red pencils, a tall handsome man* і т.п. Інші означення при іменниках розміщується у такій послідовності: означення типу *a, all, another, any, both, certain, each, enough, every, few, last, many, next, no, some, several*; після цього ідуть слова, що вказують на якість (*valuable, old, attractive*), розмір, форму (*long, high, triangular*), колір (*brown, red, green*), матеріал (*gold, leather, brick*) і місце розташування (*London, Cape Town*). Наприклад: *a very valuable gold watch, a long brown leather belt, a high red brick wall, quite an attractive green Cape-Colony stamp* і т.п.

Особливістю англійських субстантивних сполучень є рамкова конструкція типу *his new red beautiful coat*.

Для іменників, прикметників, прислівників і дієслів англійської, російської та української мов властиві деякі спільні конструкції: іменникові конструкції (ІК), прикметникові конструкції (ПК) та дієслівні конструкції (ДК). ІК поділяються на частини:

ІК-1 – сполучення іменника з означенням (прикметником, прислівником, займенником, числівником);

ІК-2 – сполучення іменника з прийменниковим зворотом;

ІК-3 – сполучення іменника з підрядним реченням;

ІК-4 – сполучення іменника з інфінітивом або інфінітивною групою.

	Англійська мова	Російська мова	Українська мова
ІК-1	warm greetings; dense population; his success; two men	веселая песня; моя подруга; три студента; два друга	небезпечна історія; цікава книжка; мої друзі; чотири руки
ІК-2	a specialist in chest diseases; the root of the house; the end of the street; a cloud in the sky	год за годом; зарплата за месяц; ветер с моря; с ног до головы; дом с мезонином	незламна праці; знайомство з людиною; рік за роком; з ранку до вечора; людина з розумом
ІК-3	the news that you brought; probability that they will succeed; certainty that he will come	книга, которую вы принесли; мальчик, которого привели; фильм, который вы смотрели	новини, про які ви сповістили; калина, що в лузі цвіла; будинок, в якому він мешкав
ІК-4	desire to be appointed; the amount to be paid; delivery to be made	охота путешествовать; желание говорить; решение идти	можливість виїхати; бажання вчитися; звичка працювати

Серед сполучень, в яких головним членом є прикметник, виділяються конструкції прикметника з інфінітивом (ПК-1), підрядним зворотом (ПК-2), підрядним реченням (ПК-3), з прислівником (ПК-4).

	Англійська мова	Російська мова	Українська мова
ПК-1	anxious to go; ready to serve; glad to see	способный сочинять; готов слушать; ряд ошибок	здатне перетворювати ся; радий бачити
ПК-2	proud of having; fond of books; rich in resources	смелый в бою; способный к музыке; свободный от гнева	здібний до музики; вільний від роботи; червоний від хвилювання
ПК-3	glad that you succeeded; sorry I can't come; afraid I don't know	не уверен, куда следует обращаться; рад, что вы пришли	винен, що не виконав завдання; радий, що вам пощастило
ПК-4	very glad; very interesting; almost softly	очень счастлив; совсем готовый; почти голубой	дуже радий; майже щасливий; занадто веселий

Спільними, але не ідентичними за наповненням є конструкції дієслова з іменником (ДК-1), з інфінітивом (ДК-2), з підрядним реченням (ДК-3), з прислівником (ДК-4), а також конструкції прислівника з прислівником (ПрК-1) та з іменником (ПрК-2).

ДК-1

Англійська мова	Російська мова	Українська мова
to name their son; to call a dog; to show a picture; to explain the difficulty	писать письма; видеть друга; смотреть фильм; встречать поезд	виконувати вправи; робити справу; вчити уроки; зустрічати свято
come to see; stop to say; want to go	запретили разговаривать; просим приехать; советую подождать	допомогти зробити; пішли косити; почали читати; просили передати
I wonder why he has come; I don't mind where we go;	не знала, что ты на свете есть; говорят, что она приехала;	не знаю, що й робити; хочу знати, чому ти запізнився;
to turn back; to rise early; to go anywhere	выражаться точно; рассказывать увлекательно; писать грамотно	працювати допізна; говорити нудно; співати весело
very well; very fast;	очень далеко; слишком громко;	так легко; дуже весело;
quite a child; almost a man	далеко от дома; незадолго до экзаменов	напередодні свята; близько до сєрця

ДК-2

ДК-3

ДК-4

ПрК-1

ПрК-2

Конструкція ПрК-2 типу англ. *quite a child, almost a man*; рос. *директор наверху, шаг вперед*; укр. *зовсім дурень, трохи поет, подорож пішки* трапляються у мовах порівняно рідко. Деякі являють собою випадки згортання синтаксичних конструкцій, у яких зв'язуючі елементи опускаються, залишаючи іменник з прислівником. Пор.: англ. *an quite inexperienced child* → *quite a child, quite a grown up man* → *quite a man*; рос. *директор сейчас находится наверху* → *директор наверху*; укр. *крок, зроблений вперед* → *крок вперед*; *дитина, яка ходить в дитсадок* → *дитина в дитсадку*. Аналогічні явища ми спостерігаємо і з прийменниковими сполученнями, що виникли внаслідок згортання: англ. *the man who is near the door* → *the man near the door, the chair that is by the window* → *the chair by the window, the book that is on the table* → *the book on the table*; рос. *ветер, который дует с запада* → *ветер с запада*; укр. *чоловік, що стояв на порозі* → *чоловік на порозі*.

Граматична природа мови, як відомо, розкривається у таких головних категоріях, як комунікативність, модальність і предикативність (буттєвість). Кожна з них має внутрішній (значення) і зовнішній (формальні показники) аспекти.

Категорія комунікативності передає намір автора повідомити про щось іншим людям, дає настанову висловлюванню. Не існує жодного речення, яке було б позбавлене цієї настанови. Зовнішнім показником зазначеної категорії виступає інтонація.

Категорія модальності передає відношення людини до змісту висловлюваного, до того, що стоїть за висловленим у самій дійсності. Зміст може стверджуватись, заперечуватись. Звідси розрізняють речення стверджувальні, заперечні, спонукальні, вигуківі, запитальні. Зовнішня модальність виражається різноманітними засобами просодики, спеціальними конструкціями, лексемами, притаманними кожній мові.

Заперечення та ствердження – співвідносні поняття. Ствердження протиставляється запереченню в тому плані, що перше не має спеціальних показників, характеризується немаркованістю, а друге має спеціальні показники, і

характеризується маркованістю. Пор.: англ. *It was not much of the wine. As he said it did not even taste like strawberries. We went back to Capri. One evening I was short of money and George loaned me a hundred lire.* (Е. Hemingway); укр. *Кінчилась війна, вже скільки років минуло, а він так і не згадав про хміль* (П. Загребельний).

На відміну від англійської мови, в російській та українській мовах можливе вживання полінегативних форм заперечень. Пор.: рос. *Ничто не предвещало непогоды* (В. Арсеньев); *Мальчик ничем никогда не болел и никогда не простужался* (В. Инбер); укр. *Всі поспішають, ніхто нічого до пуття не робить, і їхнє жури теж буде простою формальністю* (П. Загребельний).

В англійській мові в основному вживається тільки одне заперечення, яке може бути виражене формально або імпліцитно.

He could not hope to capture that enemy (A.Pierce). *Doctor Brown was afraid lest Margaret should think the house bare and cheerless* (Baskell).

Частка *not* приєднується до деяких дієслів (*to be, to have, shall, will, can, may, must, ought, need, dare, used*). Подвійне заперечення використовується для нейтралізації заперечення. Пор.: англ. *not unwise, not unhappy*; рос. *не неумный, не безынтересный*; укр. *не незадовільно* і т. п.

Заперечення може мати як загальний, так і частковий характер. Коли заперечення стоїть перед присудком, воно заперечує смисл всього висловлювання. Коли ж заперечення стоїть перед будь-яким другим членом речення, то воно не впливає на характер всього висловлювання. Пор.: англ. *He does not want to go. – I started early so as not to miss the train. I told him not to go*; рос. *Он не уехал в Москву. – Он уехал не в Москву*; укр. *Він не пішов на стадіон – Він пішов не на стадіон*. У першій групі речень заперечується дія, виражена присудком (англ. *went*; рос. *уехал*; укр. *пішов*); у другій - заперечується напрямок або об'єкт (англ. *train*; рос. *Москве*; укр. *стадіон*).

Заперечення може виражатися за допомогою: 1) слів-речень (англ. *No*; рос. *Нет*; укр. *Ні*); 2) модальних слів (англ. *Of course not. Definitely not. Indeed not*; рос. *Конечно, нет. Положительно нет. Решительно нет.*; укр. *Звичайно, ні. Мабуть, ні*); 3) вигуків-

речень (англ. *Nonsense. Pshew. Alas. Bosh. Fie*; рос. *Ченуха. Ерунда. Ложь*; укр. *Брехня.*), 4) а також інтонаційно (англ. *me go there ?*; рос. *Я пойду туда?*; укр. *Що я б не зробив?*).

Питальні конструкції мають свою типологію (див. табл. 13).

Таблиця 13 - Типи питальних речень

Типи питань	Англійська мова	Російська мова	Українська мова
Загальні	Is he ready? Do you know her? Shall we go down to tea? (Galsworthy)	Испытываете ли вы чувство страха? (Н. Грановский)	Ви чуєте мій голос з України? (П. Воронько)
Риторичні	How could it be otherwise? (Ch. Dickens)	Каким высоким словом мне подвиг твой назвать? (М. Исаковский)	Білі чи голубі? (О. Вишня)
Спеціальні	Which way are you going home. Lizz? (Th. Hardy)	Кто не проклинал станционных смотрителей? (А. Пушкин)	Чого я чую шум? Чому в мене бадьорість? (П. Тичина)
Альтернативні	Is he living or is he dead? (M. Twain)	Богомольная Ханыс, дающая медяк нищему, добра или нет? (Г. Серебрякова)	Білі чи голубі? (О. Вишня)

Питальним реченням англійської мови притаманні:

- зворотний порядок слів: *Shall I go to the bookingoffice? Where shall I go? What are you going to do?*;
- спеціальні питальні слова типу *Who? What? Where? When? How many (much)? Which?*;
- спеціальна інтонація.

Питальні речення російської та української мов характеризуються наявністю:

- часток типу рос. *ли, разве, ужели, неужели*; укр. *невже, хіба*;
- питальних слів типу рос. *кто? куда? где? какой? когда?*; укр. *хто? що? куди? де? звідки? коли?*;

- спеціальної інтонації.

Для англійських питальних речень характерна відсутність часток, їх функцію виконують службові дієслова. Пор. англ. *Don't you know him?* – рос. *Разве ты его не знаешь?*; *Have you not seen him?* – рос. *Неужели вы его не видели?*; - *She is very busy, isn't she?* рос. *Она очень занята, не так ли?*

Спільним для англійської, української та російської мов є наявність у них односкладних і двоскладних речень, які реалізуються по-різному (Раєвська, 1970: 109 -113).

Односкладні речення в англійській мові вживаються рідше, ніж в російській та українській. Спільними типами при цьому є такі:

Називні: англ. *A distant flash, a low rumble and large drops of rain spattered on the thatch him* (J. Galsworthy); *Oh, ducks! Oh, lambs! Oh! the sweets! Oh, the pets!* (J. Mansfield); рос. *Белая равнина, полная луна, свет небес высоких, и блестящий снег, и саней далеких одинокий бег* (А.Фет); укр. *Степ донецький, край отецький, вітру новий молодецький, хмари, прапори, дим заводів, птичі зграї, і сніги, сніги безкраї, і копри, і копри* (В.Сосюра).

Спонукальні : англ. *Live and learn* (Прислів'я); укр. *І мене в сім'ї великій, в сім'ї вольній новій, Не забудьте пом'янути Не злим, тихим словом* (Т. Шевченко).

Інфінітивні: англ. *To be lonely and grow older and older, yearning for a soul to speak to* (Galsworthy); укр. *На гору досягнути нелегко, зате з гори зручніше боронитися* (Л.Українка).

Деякі вчені до односкладних речень відносять слова ствердження (*yes, no*) та ввічливості (*Good-bye!*).

Означено-особовим реченням притаманна наявність присудка у відповідній формі. Пор.: рос. *Сижу за решеткой в темнице сырой* (А. Пушкин); *Впервые вижу такую грозу* (М. Горький); *Что печально глядишь, что на сердце таишь?*(А. Кольцов); *Грянь над пучиною моря, в поля, в лесу засвищи, чащу великого горя всю расплещи* (Н. Некрасов); укр. *Дивлюсь ранком – вже заволочене серпанком сіреньке небо* (Л.Українка).

Означено-особові речення можуть мати присудок, виражений дієсловом першої, другої та третьої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу, а також другої особи однини і множини наказового способу. Пор.: рос. *Идите, выполняйте приказания* (К. Симонов); *Полно, успокойся...тебе почудилось* (М. Горький).

Означено-особові речення – односкладні безпідметові речення, в яких неможливо визначити носія дії. Присудок у таких реченнях виражається дієсловом 3-ї особи множини. Пор.: рос. *Любят летчиков у нас, конники в почете* (А. Твардовский); *Уж сколько раз твердили миру, что лесть гнусна, вредна...* (И. Крылов); укр. *Усіх одірвали від Кармеля, укинули його у візок і повезли шляхом..., і привезли Кармеля у велике місто в кайданах, і зачинили у кам'яну темницю* (М. Вовчок); *Хоч і кров проливали, але волю дістали* (Прислів'я).

Пор.: англ. *The sandwiches were made with bread and country butter; they could not have been surprised* (Cronin); *The windows were all shut but the door was open* (Hemingway); *They say I'm like my father, grandmother* (Dickens).

Узагальнено-особові речення – односкладні речення, у яких виражена дія може відноситись до будь-якої особи, суб'єкт дії виступає у значенні невизначеної особи. Пор.: рос. *Из песни слов не выкинешь; Что посеешь, то и пожнешь; Что написано пером, то не вырубишь топором*; укр. *Хліб-сіть їж, а правду ріж; Чистим зерном сійте поле – вродить хліб як море*.

Ці речення можуть мати форму двоскладних речень, у яких підмет виражає узагальнену особу. Пор.: рос. *Вы входите в лес. Вас сразу охватывает прохлада. Вы медленно идете по опушке* (И. Тургенев); укр. *Другим ми часто пророкуєм, як знахарі чуже толкуєм*. (І. Котляревський).

В англійській мові узагальнено-особові речення в основному мають форму двоскладних, в яких підмет виражений займенниками *one, we, you*: *Here one could wander unseen* (Bronte); *You learn more quickly under the guidance of experienced teachers* (Maugham); *Don't trouble trouble until trouble troubles you. Don't run before a policeman* (Proverbs).

Безособові речення в російській та українській мовах характеризуються відсутністю граматичного підмета, в той час як в англійській мові має місце формальний підмет. Пор.: англ. *It was a bitter cold winter, with long, hard frosts and heavy gales* (Stevenson); *It was breezily and pleasant, but the sea was still rough* (Twain); *It rained all the next day and the day after* (Galsworthy); рос. *Уж сильно завечерело* (Горький); *Дышалось глубоко* (Чехов); *По сонной реке тихо сверкнуло мелкой рябью* (Лесков); укр. *Ой не спиться, не лежиться, і сон мене не бере* (Народна пісня); *Хочеться дивитись, як сонечко сяє, хочеться послухать, як море заграє, як пташка щебече, байрак гомонить* (Шевченко).

У російській та українській мовах є речення, в яких присудок виражений короткою формою дієслова пасивного стану. Пор.: рос. *Про батарею Тушина было забыто* (Толстой); *Посидели в литографши, где было накурено* (Чехов); *Я был в Египте лишь рабом, а ныне суждено судьбою мне быть поэтом и царем* (Блок); укр. *За моє жито ще й мене бито* (Прислів'я); *А в городі жито копитами збито, під білою березкою козаченька вбито. Ой убито, вбито, затягнуто в жито, червоною китайкою оченьки закрито* (Народна пісня).

Безособові речення англійської мови відрізняються від подібних речень російської та української мов тим, що безособовість в англійській мові позначена формальним спустошеним підметом.

ЛЕКЦІЯ 7 ЛІНГВІСТИЧНИЙ СТАТУС ПАУЗИ

Слово пауза походить від грецького слова *pausis* "припинення", "зупинка в мовленні". Пор.: англ. *pause* (N) "stop", "a temporary stop or rest", "a period in action", "a brief suspension of voice", "a reason for pausing";

pause (V) "to make a stop", "to hesitate", "to linger for a time", "to give pause to", "to cause to hesitate", "to think again before taking an action".

Серед алонімів, що тлумачать лексему pause, головне місце посідають слова stop, discontinuance, rest. Тлумачення слова pause

та алонімів (W_p), що його експлікують, має циклічний характер дефініції ($pause \leftrightarrow W_p$). У списках зазначених слів трапляються спільні слова-експлікатори. Пор.: stop (V) *to cease doing something; to discontinue an activity permanently or temporarily;*

stop (N) *a punctuating mark in printing or writing indicating a pause;*

rest (N) *a short period of silence, being inactive after physical exertion;*

suspended animation - *temporary cessation of normal physical functions, to debar usually for a time;*

to hesitate – *to pause before acting, to pause repeatedly when speaking, to be indecisive;*

period (N) – *the symbol [.] denoting the pause, or following an abbreviation, or marking a decimal.*

Словник Roget подає значно більший список алонімів, але спільним з іншими лексикографічними джерелами є наявність самоексплікації, внесення слова pause до пояснювальних слів. Пор.: pause – *stop, discontinuance, rest;*

stop – *pause, suspension, suspense, lull, stop, stoppage, interruption, stopping, stand, standstill, standing still, lying to, repose, respite;*

discontinuance – *intermission, remission, suspension, interruption, suspense, stand, hall, closure, stop, stoppage, pause, rest, lull, breathing-space, respite, truce, drop interregnum, abeyance;*

Rest – *halt, pause, relaxing, breathing-space, respite.*

Пауза як комунікативно-прагматичний феномен спілкування вивчається в антропоцентричних межах дослідження, у руслі просодичної системи та функціональної семантики. Пауза займає особливе місце серед найважливіших компонентів інтонації. Вона корелює з діапазоном голосу, інтенсивністю, мелодією, тембром, темпом та наголосом.

Пауза – це перерва у звучанні, інтонаційний поділ мовленнєвого потоку. За функціональним призначенням паузи класифікуються на фінальні і нефінальні, синтагматичні і внутрішньо синтагменні, заповнені і незаповнені, логічні і паузи невпевненості (хезитації).

Пауза як інтонаційний засіб просодичного простору виконує функцію розподілу мовленнєвого потоку на смислові групи, сигналізує про когнітивну діяльність мовця та структурує мовлення.

Внутрішньосинтагменні паузи фокусуються на семантиці наступного слова. Це паузи мислення та планування. Лінгвісти зауважують, що логічна пауза обслуговує розум, а психологічна – почуття.

Психологічна пауза говорить без слів, вона асоціюється з підтекстом. До психологічної паузи відносять зупинку; хвилювання, які відображають не лише появою неочікуваних пауз, але й тембром голосу й темпом мовлення.

Паузи невпевненості трапляються у спонтанному (непідготовленому) мовленні.

Психологічні паузи вказують на почуття мовця, його намагання надати мовленню особливої ваги.

Красномовне мовчання доповнює невисловлену інформацію. Психологічна пауза дає життя думці, а без логічної паузи мовлення безграмотне. Логічні (інтелектуальні) паузи зумовлені процесом мовлення і синтаксичною будовою висловлювання; вони пов'язані із членуванням речення на синтагми. У процесі спілкування головний тягар комунікативної функції покладається на інтонаційні елементи комунікації. З погляду на фактор лаконічності паузи реалізують значний об'єм інформації. До того ж мова невербальних знаків (жестів, міміки, погляду, мовчання, пауз) не менше красномовна, ніж мова вербальних знаків.

Проблеми паузи співвідносяться як із фоносемантичним простором природної мови, так і з усіма рівнями мовленнєвої системи.

Поліфункціональна тональність та варіативність пауз обумовлюють актуальність їх дослідження в руслі лексичної системи. Семантизація паузи не може бути розпізнана в одній площині, однопланово. Паузи мають глибокі соціальні та лінгвістичні витоки.

Асемантичні (неінтонаційні) паузи, які реалізують конститутивні (ритмічні, технічні, артикуляційні та

підсилювальні) функції, корелюють із семантичними (інтонаційними) паузами, що вказують на емоції мовця та його психічний стан. Соціальний характер пауз об'єктивується відповідною ситуацією буття.

Порівняйте паузи очікування або мовчання на зборах, у бібліотеці, театрі, церкві тощо.

Неоднаковим у різних етносоціумах є сприймання пауз, їх пролонгація або скорочення. При цьому деякі паузи можуть бути універсальними. Порівняйте дидактичну функцію пауз у навчальному процесі або використання пауз у функції “запобігання табу”.

Невербальні засоби спілкування позначені генетичними коренями у лінгвокультурах, бо якщо звукове мовлення є основним фактором національного єднання, то і невербальна комунікація також є національною.

Умовні невербальні засоби комунікації демонструють щирість та відкритість поведінки мовця. Спонтанні невербальні компоненти свідчать більше про емоційний стан мовця.

Спілкування людей має інтерактивний (обмін думками), перцептивний (взаєморозуміння) та комунікативний (вербальний або невербальний) характер. Парадигма невербальної комунікації охоплює оптико-кінетичні (жести, міміка, пантоміма), паралінгвістичні (діапазон, тональність голосу), екстралінгвістичні (пауза, сміх, плач, темп мовлення), просторово-тимчасові (фактор партнерства, влади, дистанції) засоби спілкування.

Невербальні засоби утворюють особливу знакову систему, що доповнює, підсилює, а іноді й замінює засоби вербальної комунікації. Невербальні знаки сприяють розвитку міжособистісних контактів, допомагають виразити, що було і буде сказано, забарвити висловлювання, заповнити мовчання або вийти зі скрутного становища. Більшість невербальних засобів є природними (плач, сміх, міміка, жести); різні причини експлікують функціональне навантаження пауз. Поява несинтаксичної за функцією паузи зумовлюється фізіологічними

причинами, емоційним станом мовця, його тимчасовою неспроможністю будувати коректні висловлювання.

Пауза попереджувальна виконує функцію узагальненого пояснення, гіпероніма.

Пауза роз'єднувальна вказує на кінець речення, розподіл між реченневими синтагмами.

Попереджувальна, роз'єднувальна, з'єднувальна паузи та пауза присудка утворюють парадигму синтаксичних пауз. Паузи між словами виконують функції членування фраз та синтагм (1), виражають відношення між частинами висловлювання (2), інтенсифікують денотативне та конотативне значення мовних одиниць (3).

Відокремлюються паузи хезитації, вагання мовця у процесі мовлення, самопереривання з метою перебудови висловлювання. У частині, що є наступною після раптового обриву, змінюється або зміст, або форма його подачі. Хезитації можуть бути пролонгованими, незаповненими або заповненими. Наприклад: укр. ну, так би мовити, і так далі; англ. well, alas, there, so ugh, er.

Пор.: *I was never in trouble with the police, not me. I'm a good girl* – (B.Shaw).

You come here after dark, and you go after dark. It is so – so ignoble (G.Green)

Паузи називаються, позначаються та описуються мовними засобами. Мовленнєві різновиди об'єктивуються добором мовних засобів (типів речень, синтаксичних структур, вимови). Певну роль у позначенні паузи відіграють просодичні засоби: інтонація, наголос.

Пауза як один з елементів інтонації бере участь у звуковій організації речення, його членуванні. Характер пауз, їх функції зумовлюються дією лінгвістичних й екстралінгвістичних факторів. Паузи є емоційними та змістовними засобами виділення слів і словосполучень. Зупинка в мовленні може бути викликана фізіологічними потребами – необхідністю відкашлятися або перевести дихання. Стиль вимови (швидкий чи сповільнений) залежить від умов комунікації – чисельності

аудиторії, індивідуальної манери мовця, його інтенцій та емоційно-вольового стану.

Тривалість пауз – величина нестала, вона обумовлюється смисловою близькістю відділюваних паузою мовних відрізків (чим тісніше пов'язані вони між собою за змістом, тим пауза коротша), темпом і висотою тону (чим швидший темп і вищий тон, тим коротша пауза), розміром відділюваних паузою відрізків мови (чим більша відділювана частина, тим довша пауза) і, нарешті, голосом (чим сильніше вимовляється мовний відрізок, тим пауза більша).

Традиційно розрізняються паузи фізіологічні, логічні, емоційні, психологічні та випадкові. В усному мовленні зупинка голосу вказує на словорозділ, відокремлює словосполучення чи речення. Паузи можуть бути розповідними, окличними, питальними.

Розміщення пауз у текстах (паузація) реалізується відповідно до норми та правил пунктуації конкретної мови. Серед графічних позаалфавітних знаків, що вказують на паузу, особливе місце займають кома, тире, крапка та дужки. Пунктуаційна система мови будується за смисловим, синтаксичним та інтонаційним принципами. Антропоцентричний (людський) фактор вважається домінуючим, що об'єктивується процесом кодифікації мови та суб'єктивним баченням світу. Паузи виступають об'єктом номінації, внаслідок чого вони мають знаки – символи.

Пунктуація має важливе значення в позначенні пауз у писемних текстах сучасних мов. Знакам пунктуації на позначення паузи притаманні поліфункціональність та позиційна строкатість. Так, термін pause в англійській мові як символ [.] вживається на позначення кінця речень (укр. крапка), а також абrevіатур та десяткових дробів. Пор.: О. Е. (Old English), adj. (Adjective), 01 (point nought one)

Паузи мають графічне зображення. Розділові знаки потребують відповідних голосових інтонацій та мелодії. Наприклад, інтонація крапки в основному визначається пониженням голосу з наступною довгою паузою. У кінці абзацу необхідна більша пауза. Інтонація трьох крапок в кінці речення

(Будянський, 2001: 37-39) потребує більшої паузи, ніж після однієї крапки в кінці речення. Пауза після окличного й запитального знаків така сама, як і після крапки.

Пор. - *Та коли ж?* |

- *Певно, завтра?* |

- *Так скоро?* |

- Мало! | Ти ж його добре знаєш: він будь-якої забари не терпить. Двічі не пропонує. |

- *Що-о?* | Пропонує! |

- *Так! Він же мій...* | |

- *Наречений! Розумію...* | | |

Кома вимагає підвищення тону на найближчому до неї слові, яке логічно наголошується. К.Станіславський зауважив, що інтонація коми, ніби трохи піднята для попередження рука, примушує слухачів терпляче чекати продовження фрази.

Розділовим знакам притаманні графічні та просодичні риси, що потребують спеціального дослідження.

Відомо, що одне й те саме слово, речення, текст можна вимовити з різними підтекстами. За допомогою просодичних компонентів ми відтворюємо внутрішній глибинний зміст. За визначенням К.Станіславського, підтекст – “життя людського духу”, тобто це складові думки, уявлень, відчуттів, мотивів, які сховані за словом. Підтекст пов’язаний зі словесною дією, відтворюється інтонацією, тембром голосу і почуттям читця.

Народна мудрість стверджує: *Хто ясно мислить – той ясно говорить*. Культура мови передбачає логічно правильне озвучення голосом будь-якого за стилем та жанром тексту, з відповідними паузами та інтонаціями, які передають оцінне ставлення мовця до інформативних блоків.

Невербальні (несловесні) знаки більшою мірою зумовлюють відмінність між усним і писемним мовленням. Якщо у писемному мовленні є лише один канал інформації (тексту), то усне мовлення має ще дуже вагомий для спілкування невербальні знаки, а саме: міміку, жести, паузу тощо. Паралінгвістика вивчає акустичні характеристики голосу (тембр, висоту, гучність), а

також інтонацію та паузи. Паракінесика вивчає жести та міміку. Пауза – це поліфункціональний та поліаспектний комунікативно-прагматичний феномен усного спілкування. Парадокс проявляється в тому, що людина мовчить, а інформація слухачам надходить. Слушним є афоризм Цицерона: *Найсильніший крик – у мовчанні.*

Або: *Не жартуй наді мною, будь ласка,*

І говорючи не мовчи.

Нащо правді словесна ласка?

Ти мовчанням мені кричи (В.Симоненко).

Пор.: укр. - *Не кажи всього, що знаєш і думаєш. Слово, як стріла, вилетить – не спіймаєш;*

- *Спершу слово зваж, а потім скаж;*

- *Мовчання – це велике вміння вести бесіду;*

- *Де багато слів, там мало мудрості;*

- *Слухай перший, а говори останній;*

- *Слів не розкидаєш, добру славу маєш;*

- *Хто говорить – сіє, хто слухає – жне;*

- *Слово – срібло, золото – мовчання;*

- *Мовчання – теж відповідь;*

- *Мовчання сотні слів варте;*

- *Ніж лихе слово сказати, краще помовчати;*

- *Хто мовчить, той згоден.*

англ. - *Speech is silver, silence is gold;*

- *He cannot speak well that cannot hold his tongue;*

- *Silence gives consent;*

- *No answer is also an answer;*

- *There is time to speak and time to be silent;*

- *There is a sin of omission as well as of commission.*

На письмі в англійській мові pause має ще словесне позначення – пряме або дескриптивне.

Експлікація паузи здійснюється в текстах за допомогою лексичного оточення, наприклад: *An awkward pause, after a pause, after a long pause, after some hesitation, an uncomfortable pause.*

Пор.: *Mrs. Erlynne (after a pause): If I said to you that I cared for her, perhaps loved her even – you would sheer at me, wouldn't you?*

Lord Illingmark: *How tantalizing you are? (a pause).*

Aunt Polly paused, perplexed, and Tom looked for healing pity.

After a long wait the fury filed in... There was another pause.

До заповнювачів пауз належать одиниці -a-a, hm-m, ...er... тощо. Пор.: *Mary took his book to hear him recite, and he tried to find his way through the fog:*

"Blessed are the -a-a-"

"Poor –"

"Yes – poor; blessed the poor -a-a-"

До графічних позначень паузи відносять такі знаки-символи, як тире (а), крапка (б), дужки (в) та інші (г):

а) *I did come - didn't you see me?*

Oh, fight in any case – in any case;

б) *I have a business appointment that I am anxious...to miss;*

в) *Quite sure. (A pause.) In fact, I am going to be his.*

(After a pause) They don't seem to notice us at all;

г) *If you listen attentively! ...Conceited young pappy!*

(After some hesitation) And I'm ... I'm a little over thirty.

У писемному тексті символи паузи або їх вербалізатори розміщуються у різних синтаксичних блоках. Паузації притаманна ініціальна (1), медіальна (2) та фінальна (3) позиції.

Пор.: 1) *An uncomfortable pause. Then Tom said;*

2) *So he said: "No'm – well, not very much;*

3) *"Well, I lay if I get hold of you I'll" – She didn't finish.*

Паузи не вживаються поза межами речення, їх відносять до певної ситуації як до денотату. Емоція є основою паузи. Паузи описуються, номінуються словами та словосполученнями.

Пор.: *There was a considerable pause, while the boy canvassed this matter inwardly.*

A little later he paused, dripping, upon the threshold of the camp, and heard Joe said.

"Benjamin Roger, did you tear this book?" – A denial. Another pause.

Tom felt more comfortable after a pause: "Huck, they couldn't anybody get you to tell, could they?"

Семантичне навантаження пауз стає очевидним в умовах конситуації, за значенням паузи наближуються до вигуків та займенників, конкретизуються та наповнюються певним змістом. Пауза вказує на психологічно-емоційний стан мовця, його бажання щось осмислити та виконати.

Пор.: *No – is that so? Oh come. Now – lemme just try. Only just a little – I'd let you, if you was me, Tom.*

Пауза – заїкання має також ситуативний характер; страх породжує у мовленні зупинки, збентеження, які позначаються у тексті відповідними графічними символами – імплікаторами. Паузам притаманні ознаки різнооформленості та емотивності.

Пор.: *Look at him, Jim! He's a-going up there. Say – look! He's going to share hands with – he's shaking hands with him!*

There were about to go down and begin work when – “She” said Tom.

“What is it?” whispered Huck, blanching with fright.

“Sh!...There!...Hear it?”

“Yes!...Oh, my! Let's run!”

“They've stopped... No – coming...Here they are”.

Пошуки порозуміння обумовлюють хезитацію, паузу у спілкуванні:

Say – what is dead cats good for, Huck?

But say – how do you cure 'em with dead cats?

Емоційність стану, хвилювання передаються також відповідними знаками.

Пор.: *She bent timidly around till her breath stirred his curls and whispered, “I – love - you!”*

“Let me in – quick. I'll tell you everything”.

Sid. (Groan) *Everything you've ever done to me. When I'm gone – “*

“Oh, Tom. You ain't dying, are you? Don't Tom oh, don't. Maybe - .

Мовчання також пов'язане з паузою.

Пор.: *Speech is silver, silence is gold.*

Better the foot slip than the tongue.

Слово не горобець, вилетить - не спіймаєш.

У народі кажуть, що у деяких ситуаціях язик варто за зубами тримати.

Пор.: *“Oh, it’s ever so gay! Why, me and Any Lawrence – “
The big eyes told Tom his blunder and he stopped, confused.*

There was a long pause for reflection У наведеному прикладі авторські слова *blunder, stopped, confused* експлікують характер паузи.

Життя вчить, що інколи треба помовчати, подумати, а потім – сказати щось. Для адекватного осмислення референта комуніканти вживають після паузи прикладки, відокремлення з метою уточнення та конкретизації думки.

Пор.: *Don’t you feel sorry for him, sometimes?*

“Most always - most always”.

Speak up – just a little louder.

Sometimes – not always. Not general.

“That’s gay – that’s mighty gay, Tom, I tell you”.

Авторське тлумачення пауз вказує на причетність адресанта до подій, його особисте бачення конситуацій.

Пор.: *They nudged each other every moment – eloquent nudges and easily understood, for they simple meant – “Oh, but ain’t you glad now we’re here!”*

, and then Tom said.

All gased, nobody spoke for a moment.

В останньому реченні слово pause не вживається, але контекст актуалізує його значення: “period in action” і.е. “pause”. Хезитація у мовленні може вказувати на ментальні процеси – відсутність рішення, неспроможність висловити свою думку, яка ще не зовсім викристалізувалась.

Пор.: *The girl turned the idea over in her mind, and said reluctantly:*

“I reckon it’s wrong – but – “ .

У процесі членування комунікативних одиниць паузи вживаються для інтенсифікації рематичних блоків неочікуваних лінгвістичних або соціальних ситуацій.

Пор.: *I thought you had come up for pleasure?... I call that business.*

London is too full of fogs and – and serious people.

The world is simply divided into two classes – those who believe the incredible, like the public – and those who do the impossible.

Паузи використовуються у синтаксичних, стилістичних засобах градації, повтору, паралелізму, еліпсу тощо.

Пор.: *I gave him all my life. He took it – used it – spoiled it! I am degraded in my own eyes and I lack courage - I am a coward!*

My life – my whole life. Take it and do with it what you will. I love you – love you as I have never loved any living thing.

It is his brother – his elder brother.

He won't come – I know he won't come.

- Do ask him to stay.

Give me a week – tree – days!

Деякі стилістичні засоби мають за основу паузу, що є очевидним з їх дефініції.

Пор.: aposiopesis – *a rhetorical device in which the speaker suddenly breaks off in the middle of a sentence, leaving the sense unfinished. The device usually suggests strong emotion that makes the speaker unwilling or unable to continue.*

Апосіопеза (гр. “мовчання”) – фігура умовчання, яка вживається з різних міркувань. Часом ця фігура вказує на неможливість передати словами всю глибину думки, схвильованість адресанта. В інших випадках апосіопеза ілюструє розумову убогість діючої особи, або натякає на те, що адресату дозволяється розвинути авторську думку.

Пор.: укр. *Я не Ганна, не наймичка,*

Я... – та їй замовчала (Т.Шевченко);

англ. *And oh! if e'er I should forget, I swear –*

But that's impossible, and cannot be (G. Byron).

Близьким до апосіопези за призначенням є стилістичний засіб анаколуф (гр. “непоследовність”). Анаколуф співвідноситься з порушенням формальних зв'язків, особливо між початком складного речення і його кінцем, з граматичною неузгодженістю членів речення. Анаколуф вживається у повсякденній живій мові, коли ми забуваємо, як почали фразу, і закінчуємо її неузгодженою конструкцією. У художній літературі анаколуфи

вживаються на позначення індивідуального мовлення персонажів.

Пор.: англ. *Either you go – but we'll see (Baldick).*

рос. *И молчу, чтоб не терять ни звука,*

Что дрожат у нас в сердцах с тобой (А.Майков).

Анаколуф не впливає на зміст висловлювання. Зазначеному стилістичному прийому притаманна тільки синтаксична неузгодженість.

Паузи актуалізуються з метою заохочення, стимулювання думки.

Пор.: *Gerald: I have written to him to say –*

Mrs. Arbuthnot: What can you have to say to him?

Lady Windermere (frightened): Has Mrs. Erlynne –?

“Then they went on , and you – “

“ Tollerated ‘em – yes. That was it”.

Гра думкою (а), словом (б) оформляється як фонологічно (в усному мовленні), так і відповідними дескриптивними одиницями (в писемних текстах), наприклад:

а) *The more I see of men, the better I like dogs (Roland).*

California is a nice place to live in – if you happen to be an orange (Allen);

б) *We can't make you rich, but we guarantee to keep you well – heeled (Allen);*

A very – much married man...is the herb of the Universe (Mencken).

Прерогативою еліпса є пропуск слів – пауза, що надає згаданому стилістичному засобу ефект динамізму та експресивності.

Пор.: *Better late than never* (граматичний пропуск ініціальної частини *It is...*). *Least said, soonest mended.*

Предикативні паузи в українському писемному тексті позначається графічним символом.

Пор.: *Любов – це стан, коли і в будні свято.*

Мелодії кохання – найніжніші.

Без музики любові не бува.

Душа без слова – гіпс, а не скульптура.

Історія – батьки, часи новітні – діти.

Пауза – це тимчасова зупинка у мовленні, що обумовлена дією різних емоціонально-соціальних чинників. Пауза як ситуативний маркований елемент проявляється у функціональній опозиції дія – недія. Паузи виражаються опосередковано, конкретизуються притаманними мові засобами. Пауза виконує у мовленні адаптивну, пристосовну функцію.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии. – Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1963. – 208 с.
2. Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики. – М.: Худ.лит., 1975.
3. Беляева Т.М. Словообразовательная валентность глагольных основ в английском языке. - М.: Высшая школа, 1979. - 184 с.
4. Винник В.О. Назви одиниць виміру і ваги в українській мові. – К.: Наукова думка, 1966.
5. Галунов Р.А. Нумеральные слова в персидском. - В кн.: Языковедные проблемы по числительным. - Л.: Изд-во Ленингр.ун-та, 1927. Ч.1, С.202-210.
6. Грайс Г.П. Логика и речевое общение// Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1985. Вып. 16. Лингвистическая прагматика.
7. Дейк Т.А. Вопросы прагматики текста// Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1978. Вып. 8 Лингвистика текста.
8. Жаботинская С.А. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных (на материале современного английского языка). – М., 1992.
9. Жлуктенко Ю.О. Порівняльна граматики англійської та української мов. – К.: Вид-во "Радянська школа", 1960.
10. Жуков В.П. О знаковости компонентов фразеологизма // Вопросы языкознания. - 1975.- № 6. -С. 36-45.

11. Земская Е.А., Китайгородская М.В., Ширяева Е.Н. Русская разговорная речь// Общие вопросы. Словообразование. Синтаксис. – М.: Наука, 1981.
12. Кобякова И.К. Реализация лингвокреативной функции в английских текстах малого жанра: Дис...канд.филол.наук. – К., 1996.
13. Кожин А.Н., Крылов О.А., Одинцов В.В., Функциональные типы русской речи.-М.: Высшая школа, 1982.
14. Колшанский Г.В. От предложения к тексту // Сущность, развитие и функции языка. - М.: Наука, 1987.
15. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства . – К.: Видавничий центр "Академія", 2001.
16. Кунин В.А. Английская фразеология (Теоретический курс). - М.: Высшая школа, 1970.
17. Николаева Т.М. Анализ связного текста и поведения языковых единиц// Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1978. Вып. 8 Лингвистика текста.
18. Пропп В.Я. Проблемы комизма и смеха. – М.: Искусство, 1976.
19. Таранець В.Г. Походження поняття числа і його мовної реалізації (до витоків індоєвропейської промови). - Одеса, 1999.
20. Уфимцева А.А. Лексическое значение. Принципы семиологического описания лексики.– М.: Наука, 1986.
21. Чернышева И.И. Фразеологическая система и ее семантические категории // Иностранные языки в школе. - 1973. – №2. - С.3-13.
22. Швачко С.А. Английские числительные и их место в лексико-семантическом поле количества: Дис... д-ра филол. наук. – Киев, 1983.
23. Швачко С.О., Кобякова І.К. Структурно-семантичні особливості текстів малого жанру// Вісник Київського лінгвістичного університету. – 2002. – т.5. - № 1. - С.13-18.

24. Швачко С.А. Эволюция и функционирование слов-измерителей в системе английского языка (на материале меры и веса): Дис... канд.филол.наук. – Киев, 1971.
25. Швачко К.К., Терентьев П.В., Янукян Т.Г., Швачко С.А. Введение в сравнительную типологию английского, русского и украинского языков. – К.: ВШ, 1977.
26. Шмелев Д.Н. О понятии “фразеологическая связанность” // Иностранные языки в школе. – 1970. - № 1. - С.20-27.
27. Jespersen O. A Modern English Grammar of Historical Principles. Part II. Syntax. Vol. I. - London: Allen and Unwin Ltd, 1949.
28. Lurie Ch.N. Everyday sayings. Their meanings explained. Their origin given. - Detroit, 1968.
29. Mason C.P. English Grammar Including Grammatical Analysis. - London: Covert Garden, 1884.
30. Smith L.P. The English Grammar. - London - New York – Toronto, 1966.
31. Strang B.M. Modern English Structure. - London: Edward Arnold, 1969.
32. The Oxford English dictionary ed. By James A.H.Murray, Henry Bradley, W.A.Craige, C.T.Onions, v.I-XII with Supplement and Bibliography. - Oxford: Clarendon Press, 1933; Repr.,1961.
33. Wood Fr.T. English colloquial Idoms. - Macmillan, 1970.